

IN EPISTOLAM B. PAULI AD CORINTHIOS SECUNDAM.

169 PROLOGUS (64).

Secundam epistolam Apostolus scribit Corinthiis, cujus hæc principalis est causa : quoniam in prima pro quorundam peccatis doctores eorum præcipue corripuerat, et multum fuerant contristati, nunc eos consolatur, suum eis proponens exemplum, et docens non debere ægre ferre, quod pro aliorum sunt salute correpti ; cum ipse pro aliena salute periculis quotidie et morti subiaceat.

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1.) « Paulus apostolus Jesu Christi. » Jam securus de his confidenter se apostolum Domini prædicat. In prima enim epistola vocatum se apostolum dicit, eis tamen non probatum, qui a traditione ejus abducti erant. « Per voluntatem Dei. » Ut ratum probet apostolatam suam, Domini voluntate Christi factum se apostolum dicit : ita enim Dominus ait Judæis, quoniam « quæ placita sunt ei, » id est Deo Patri, « facio semper (Joan. VIII, 29). » — Et : « Timotheus frater. » Cum hoc scribit, per quem epistolam misit primam ad eos, id est, cum Timotheo, ut ostendat eis ab hoc se audisse de bona voluntate eorum, qua corripiendos se subdiderunt. « Ecclesiæ quæ est Corinthi cum omnibus sanctis qui sunt in Achaia. » Nunc sociat istos sanctis cæterarum Ecclesiarum, ut sciant se profecisse.

170 (Vers. 2.) « Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. » Quoniam unum donum est Dei et Christi, idcirco participes illos optat esse gratiæ Dei quæ est et Christi.

(Vers. 3.) « Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. » Semper in omni epistola mysterii ordinem tradit de Deo Patre locuturus, et de dono ejus. « Pater misericordiarum et Deus totius consolationis. » Ab ipsa cœpit ratione, multum enim refrigerii dat eis, qui correptionis causa fuerant contristati ; audientes enim Dominum non solum totius originis patrem, sed et misericordiarum, relevati sunt spe, ac certi facti ad hoc se correptos, ut conversi Dei misericordiam invenirent. Quare autem misericordiarum patrem dixit, nisi ut agnosceretur per misericordiam rursus regenerare et reformare pœnitentes, ut non sola sit venia, sed status pristini restauratio? Et ideo

(64) Non habetur ille prologus in Corb. cod., uti jam a nobis observatum est : verum cum in aliis omnibus, et cunctis edit. reperiat, nec exstet in Pseudo-Hieronimi Commentario, eum duximus esse retinendum.

(65) Mss. aliquot, *consulens nobis per liberationem.*

(66) In hisce Pauli versiculis quoties in mss. et antiq. edit. legitur *exhortatione et exhortationem,*

A *misericordiarum ait propter diversa peccata, ut consolaretur contristatos causa delictorum : hoc est, spem non negare conversis.*

(Vers. 4.) « Qui consolatur nos in omni pressura nostra. » Hoc est, quod dixit : « Deus omnis consolationis, qui adest in omni pressura : ut possimus et nos consolari eos, qui sunt in omni pressura, per exhortationem, qua exhortamur a Deo. » Duo genera consolationum induxit : unum quo consolantur, qui injuste pressuram patiuntur propter nomen Christi, ut liberentur : alterum eorum qui peccatorum causa contristati consolationem 171 accipiunt, dum illis promittitur spes emendantibus ab his qui, consolati a Domino, erepti sunt de pressura.

B (Vers. 5.) « Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, sic per Christum abundat etiam consolatio nostra. » Manifestum est quia pro quo patimur, ipse nobis adest, consolans nos per liberationem (65), eripiens nos de pressura interventu majestatis suæ.

(Vers. 6, 7.) « Sive autem pressuram patimur pro vestra exhortatione et salute (66) : sive exhortationem consequimur pro vestra exhortatione, quæ operatur per patientiam earundem passionum, quas et nos ipsi patimur, ut spes nostra certa sit pro vobis ; quia (67) scimus quod sicut socii estis passionum, sic et consolationis eritis. » Generaliter loquitur, ut quia causa credentium persecutiones patiebantur a perfidis, subjecti injuriis et cædibus, sic iterum auxilio Dei liberarentur ad consolationem credentium, ne scandalum passi a fide exciderent ; quia injuriæ apostolorum tentationes erant credentium, sicut scriptum est in propheta Zacharia : « Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis (Zachar. XIII, 7). » Quamvis futura credant fideles, tamen inter ipsa primordia pressuræ novellis faciunt scandalum : putant enim inanem esse promissionem, si vi oppressum viderint prædicantem. Sed si jam firmus est credens, compatitur cum suo magistro, fidens de spe futura : ut simul consoletur, cum quo et compatitur (68).

(Vers. 8.) « Non enim volumus vos ignorare, fratres, de pressura quæ nobis facta est in Asia : quia supra modum gravati fuimus supra vires, ita ut desperare nos etiam vivere. » Ideo passiones

toties Rom. edit. reposuit *consolatione et consolationem.*

(67) *Pro vobis, subjungit Rom. edit., sive consolationem, consequimur pro vestri consolatione et salute, quia, etc.*

(68) Corb. codex, *et compatitur. Causa fidei patiebantur, ut non gravius ferrent, si corripentur errores illorum. Non enim volumus, etc.*

pressurarum indicat prope usque ad mortem illas, ut ostendat quæ mala salutis illorum causa patiebantur; ut non gravius ferrent, si corripentur errores illorum ab iis qui hæc tam aspera tolerabant pro illis (69). Quis enim medicorum non arguat susceptum suum negligentius se tractantem; ne cura medicinæ ejus sine effectu remaneat?

(Vers. 9.) « Quin et ipsi in nobis responsum mortis accepimus; ut non essemus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitatur mortuos. » Tantam insolentiam iniquitatis significat insurrexisse contra fidei prædicatores, ut mortem ante oculos haberent; denique erepti de ipsa pressura, resuscitados se dicunt. Sic denique afflicti fuerant, ut desperarent de præsentis vita. Sed quia Deus præsidia sua non negat in necessitate positus, maxime suis, eripuit illos desperantes de semetipsis, fidentes autem de Deo. Nimia enim pressura deficere se profitebantur, nisi adesset Deus.

(Vers. 10, 11.) « Qui de tantis mortibus liberavit nos, et liberat; in quem speravimus, quia et liberabit, accidente pro nobis etiam vestra oratione; ut quod multorum faciebus donum in nos collatum est, per multos in gratiarum actione celebretur pro nobis. » Hoc dicit, quia gratia Dei multorum causa consolata est apostolos (70), id est, omnium credentium, quorum causa et pressuræ eis ingerebantur: ac per hoc, quia omnium causa est, cuncti Deo gratias referant, cum cessat tentatio: aut cum oritur, simul obsecrentur.

(Vers. 12.) « Gloria enim nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. » Hoc dicit, quia de conscientia sua præsumebant, quæ pura erat ab omni simulatione; quamobrem de Dei auxiliis (71) non diffidebant. « Quia in simplicitate et sinceritate, non in sapientia carnali, sed in gratia Dei, conservati sumus in hoc mundo: abundantius autem apud vos. » Hæc est gloria conscientiæ, quam dixit, simplicitas et sinceritas. Et quia hæc de Dei doctrina sunt, adjecit: « Non in sapientia carnali, sed in gratia Dei, » ut ostenderet non humanæ sapientiæ, sed evangelicæ prædicationi liberam se conscientiam exhibuisse. Præterita refricat (72); hoc enim significat, quod in prima epistola arguit fucatam prædicationem juxta humanum sensum aptatam (I Cor. II, 4), cujus prædicatores duplici genere in sapientia carnali accusat; quia et juxta mundi sensum prædicabant, ne facile offenderent homines et quæstus causa hoc agebant, propriis

lucris carnalibus studentes. Unde Apostolus nunquam a Corinthiis sumptus voluit accipere; ne his occasionem daret, eo quod similis eis esset in hac re. Hinc est quod dicit: « Abundantius apud vos simpliciter conversati, » 172 quia cum ab aliis acceperit, ab his noluit, ne arguendi eos auctoritatem amitteret (73).

(Vers. 13.) « Non enim alia scribimus vobis, quam quæ legistis et cognoscitis. » Ea se dicit scribere, quæ non solum litteris cernerent, sed et operibus ejus manifesta haberent: ut probaret ea, quæ loquitur, gestis se implere, quibus uniuscujusque mens et propositum discitur.

(Vers. 14.) « Spero autem quod usque ad finem cognoscetis, sicut et cognovistis non ex parte, quia gloria vestra sumus, sicut et vos nostra, in die Domini nostri Jesu Christi. » Proficere illos sperat, ex eo quod jam cœperant meliores effici, cognito affectu circa se Apostoli, et gloriabantur in eo velut filii in patre charissimo (74). Unde et Apostolus gloriam suam videri testatur in filios obaudientes; et tunc debere videri, quando prodest, id est, in die judicii Dei. Hoc dicens, perseverandum monet.

(Vers. 15, 16.) « Et hæc fiducia volueram prius venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis: et per vos transirem (75) in Macedoniam, et iterum a Macedonia venirem ad vos, et a vobis deduci in Judæam. » Hæc fiducia ex emendata est (76) vita illorum; jam enim et desiderare illos se significat, quos ante indignum erat videre. Plenam ergo gratiam habuissent de adventu ejus; quia imago est epistola, præsentia autem veritas. Non est itaque otiosum quia voluerat ire, et non iit; intelligi enim vult esse aliquos inter eos, quorum causa voluntatem suam non implevit, ut adhibita opera purificarentur.

(Vers. 17.) « Hoc ergo cogitans, numquid levitate usus sum? aut numquid quæ cogito, secundum carnem cogito: ut sit apud me, Est, est, non, non? » Quoniam dixit: « Volueram venire ad vos, » et non iit (77); idcirco *numquid levitate usus sum*, inquit, quia videtur, qui dicit aliquid, et non facit, levitate uti? Ideo ne forte istud de Apostolo arbitrarentur, hoc purgat, quia non istud leviter, sed cum consilio fecit, ut non impleveret quod disposuerat. « Aut numquid quæ cogito, inquit, secundum carnem cogito? » Qui enim secundum carnem cogitat, tunc non implet quæ disponit, quando aut personis amplioribus defert, aut certe lucris aut apparatus

(69) Corb. cod., quoniam mala salutis illorum causa ab his qui hæc tam aspera ingerebant, tolerabant pro illis.

(70) Idem codex, collata est apostolis; Vall., consolatus est Apostolus.

(71) Ms. Corb., simulatione, fidem integram exhibens Deo in prædicatione; quamobrem de Dei auxiliis, etc.

(72) Gill. in marg. et Rom. edit. in corp. cum mss. quibusdam, præterita replicat.

(73) Cod. Corb., ne arguentis eos auctoritatem omitterent.

(74) Duo mss., in patre clarissimo. Minime male.

(75) Rom. edit., ut plenam gratiam haberetis et per vos transire, etc.

(76) Nonnulli mss., Hæc fiducia emendata est, etc.

(77) Rom. edit., et non veni; vet. cum mss. aliquot, et non iit; cæteri mss., et non iit.

vincitur, quod Apostolus semper spreuit. Spiritalis autem tunc dispositum non implet, quando providentius aliquid pro salute animæ meditatur; sicut et Apostolus ideo non implevit quod voluerat, ut per hoc ipsum meliores efficerentur, scientes ideo distulisse eum, quia quidam adhuc inter eos non se purificaverant a peccatis. « Ut sit, inquit, apud me, Est, est: Non, non. » Hoc significat, quia non aliud egit quam scivit agendum: quia utilitas anteponenda est voluntati. Hic sensus spiritualis est: carnalis autem sensus sic mutatur, ut anteponat voluntatem utilitati (78).

(Vers. 18.) « Fidelis autem Deus, quia sermo noster apud vos non est, Est et non. » Hoc est quod dicit et ad Galatas: « Si quæ destruxi, hæc eadem ædifico, prævaricatorem me constituo (Galat. II, 18). » Ideo ergo fidelem in se dicit Dei prædicationem: nam illud faciunt adulatores (79). Frequenter enim, ne homines offendant, quæ vera sunt, prætermittunt.

(Vers. 19.) « Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis est, qui per nos prædicatus est, per me et Silvanum et Timotheum, non fuit, Est et Non: sed Est in illo fuit. » Quantum ad idoneos prædicatores pertinet, hoc debet esse, ut sit apud illos. « Est, est, Non, non; » ut non aliud faciant, quam sciunt utile. Quia enim frequenter aliud volumus, quam est utile; ne voluntas vincat utilitatem, ideo Apostolus voluntati suæ utilitatem præposuit, ne iret ad illos. « In Christo enim Jesu non fuit, Est et Non, sed Est in illo fuit; » quia nunquam aliud voluit, quam est utile. Semper enim voluntas ejus cum utilitate est: nec immutatus est, ut faceret invitus, sicut homo, quod est utile: aut ut ambigeret de aliquibus, et mutaret voluntatem.

(Vers. 20.) « Quotquot enim promissiones Dei sunt, sunt in illo: et per ipsum amen Deo ad gloriam per nos. » Manifestum est quia semper in Deo veritas est, hoc est, amen, manifestata per Christum, post per apostolos prædicata ad gloriam Dei, **173** signorum virtutibus testimonium perhibentibus vera esse, quæ promisit Deus per Christum Dominum nostrum. Gloria enim Dei est, cum ab illo omnia, et per illum et in illo esse dicuntur (80).

(Vers. 21, 22.) « Qui autem confirmat nos vobiscum, Christus Dominus est; et qui unxit nos, Deus: qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritum in cordibus nostris. » Christum dicit confirmare gentes in fidem promissam Judæis; quia ipse est, qui fecit utraque unum (Ephes. II, 14), id est, circumcisionem et præputium, in uno novo homine faciens pacem. Dominus ergo confirmat, et Deus qui unxit nos, id est, qui dedit regiam honorificentiam, sicut

A dicit Petrus apostolus: Quia sumus, inquit (I Petr. II, 9), genus regale per unctionem spiritalem, cuius typus fuit in regibus Judæorum. « Qui et signavit nos, dando Spiritum suum nobis pignus; ut non ambigamus de promissis ejus. » Si enim adhuc mortalibus Spiritum suum credidit, dubium non est quin jam immortalibus addat ad gloriam. Unum tamen opus dicit Patris et Filii, quia et Christum dicit confirmare, et Deum. Quem enim confirmat Filius, confirmat et Pater: et cum dat Spiritum Pater, dat et Filius: quia utriusque est Spiritus sanctus, sicut dicit ad Romanos: « Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus (Rom. VIII, 9). » Quoniam ergo de perfectione hominis locutus est, Trinitatis hoc loco fecit mentionem omnis enim summa perfectionis in Trinitate consistit.

B « Ego vero testem Deum invoco in animam meam, quod parcens vobis, nondum veni Corinthum. » Nunc manifestat qua causa, cum voluisset ire ad illos, distulit: ut tunc iret, quando jam prope omnes emendatos inveniret. His enim nunc loquitur, qui videbantur se velle corrigere, sed operam non dabant ut hoc impleverent. Quia ergo corripere illos necesse erat, iter suum in alios convertit (81), ne contristaret multos, et hoc fuit illis parcere. Quod ut mentibus eorum commendat, Deum testem dat; ne putarent se indignos esse, et contemni ab illo: quo comperto, ut præsentiam ejus mererentur, emendarent se.

C « Non quod dominemur fidei vestræ, sed adjutores sumus gaudii vestri; fide enim statis (82). » Quoniam fides non necessitatis, sed voluntatis res est, ideo dicit: « Non quod dominemur fidei vestræ; » dominatus enim necessitatis causa est. « Sed adjutores sumus, inquit, gaudii vestri; » hoc est, quia sicut in malo opere tristitia est, ita et in emendatione gaudium. Hujus gaudii adjutores sumus, inquit, quia volentibus eis emendare se, offerunt commonitiones, ut quod velle cœperant, possint implere.

CAPUT II.

(Vers. 1.) « Decrevi autem hoc apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos. » Apertum est quia ideo noluit ire, ne forte corripiens paucos, multos contristaret, ipse etiam contristatus; compatiuntur enim omnia membra unius mœrori.

D (Vers. 2.) « Si enim ego contristo vos, et quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me? » Hoc dicit, quia non vult eos contristare: sed quia peccatis studuerant, necesse erat illos contristari, invito Apostolo: ita tamen ut de cætero obaudientes facti, lætificarent eos, qui contristabantur cum eis:

(78) Duo mss., ut anteponat voluptatem utilitati.

(79) Codex Vall., ne hoc faciant adulatores.

(80) Nonnulli mss. atque Amerb. in corp. et Gill. in marg., esse discuntur.

(81) Vet. edit. ac mss. aliquot, ad illos convertit; Rom. edit., ab illis divertit; mss. vero plurimi,

ad alios convertit. At infra, ubi omnes edit. ac mss. magno numero, se indignos esse, codex Corb. legit, se dignos esse.

(82) Mss. Corb., fide enim statis. Sed voluntate Deo resisti dicit, non quod dominemur, etc. Est etiam hic lacuna in codice Carn.

ut qui corripiendo contristaverat eos, lætificaretur A ex his, dum corriguntur.

(Vers. 3.) « Ideo et scripsi hoc ipsum, nec cum venissem, tristitiam haberem, a quibus oportuerat me gaudere : certum habens, quia meum gaudium omnium vestrum est. » Idcirco dicit hæc se scripsisse ut postea veniens, non esset unde contristaretur, sublatis vitiis : sed gauderet cum eis, quasi cum charissimis filiis ; ut quia ab infidelibus tribulationibus afficiebatur, ab his utique gauderet, qui crediderant. Gaudium enim Apostoli purificatio est populi : ideo enim gaudet, quia vituperatio non est in eis, quos simul oportet gaudere.

(Vers. 4.) « Nam ex multa pressura et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas, non ut contristemini, sed ut cognoscatis quam charitatem B habeam abundantius in vobis. » Manifestum est quia, quando hoc affectu quis aliquem corripit, ut plus illo doleat peccatis ejus : non utique ut illum contristet, corripit, sed ut ostendat illi, quo amore diligat eum (83). Qui enim non hoc affectu corripit, fratrem contristat ; insultat enim, qui non condolet fratri.

174 (Vers. 5.) « Si quis autem contristavit me, non me contristavit, sed ex parte ; ut non onerem vos omnes. » Omnes hos quos hic dicit *ex parte*, sancti sunt ; duæ enim partes in populo sunt, sicut in prima epistola memoravi. Hi ergo ex parte sanctorum sunt, quos contristatos in errore fratris significat, sicut et semetipsum. Hoc autem dicens, oneravit peccantem, vel eum qui peccaverat. Plus enim fit reus, in cujus delicto multi tribulantur : ac per hoc inquit :

(Vers. 6, 7.) « Satis est ei qui talis est, objurgatio hæc, quæ fit a pluribus. » Magnum dolorem utique patietur, qui delictum suum videt pluribus horrere.

« Ita ut e contra magis donetis, et consolemini, ne quomodo abundantiori tristitia absorbeatur, qui ejusmodi est. » Afflicto homini peccati proprii causa (84) subvenire præcipit, quia pœnitentia, si de vero animo est, hoc est, si correptus statim in animo doleat, protinus habet fructum. Denique in Regnorum libro habetur, quia Achab, cum arguisset eum propheta, commotus animo statim meruit veniam (III Reg. XXI, 27-29). Et David in causa Uriæ Hethæi correptus quia cognovit se peccasse, delictum ejus deletum est (II Reg. XII, 13). Ita et D Apostolus illum, qui incestum commiserat, habens uxorem patris, objurgatum et abjectum, dolentem revocari jubet ; ne diu videns se contristatum sperni, desperans de se, daret animum ad mundum fruendum, quasi qui locum apud Deum jam non haberet. Hoc est enim majori tristitia absorberi, desperantem de se converti ad admittenda peccata,

(83) Cod. Corb., corripit, ostendit illi quo amore diligat eum. Qui enim, etc.

(84) Mss. aliquot, afflicto omni proprii peccati causa.

(85) Codex Laud., ut horrerent illud.

A quibus gravatus absorbeatur a secunda morte. Hæc enim vera pœnitentia est jam cessare a peccato : sic enim probat dolere se sibi, si de cætero desinat.

(Vers. 8, 9.) « Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem : nam ad hoc scripsi, ut probarem an in omnibus obedientes sitis. » Quantum datur intelligi, obedientes hos factos in cæteris, probat ; emendaverant enim quæ ad ordinem ecclesiasticum pertinent. Unde etiam in hoc vult illos esse obedientes, ut confirmet fratrem in charitate, suscipientes eum in communionem.

(Vers. 10.) « Si cui autem quid donastis, et ego. » Manifestum est quia quod jubet fieri, ipse facit : nec potest hoc abnuere, quod etiam obsecrans ut fiat, scribit, cum haberet potestatem jubendi. Sed in prima epistola grave ejus detulit crimen, ut horrerent illum omnes (85) : nunc cum recipi illum vult, orat ne adhuc exulcerato animo adversus illum, durum illis esset habere cum illo communionem Ecclesiæ. Neque enim tanta in eis erat, quanta in Apostolo providentia ; ut statim intelligerent faciendum esse, quod dicebat Apostolus in causa hujus duntaxat : ideo obsecrat ut dimittant illi, significans Deum illi ignovisse ; quia nihil sine Dei Spiritu agebat Apostolus. « Etenim ego quod donavi, si quid donavi, propter vos donavi in persona Christi. » Hoc dicto gravat illos ; quia si magister penitentibus discipulis donavit, cui voluerunt, peccatum, quanto magis obaudire debent discipuli magistro ? Et ut ratum ei, cui donavit, ostenderet apud Deum, ait in persona Christi se donasse, quod donavit : hoc est, accepto tulisse Christum, cujus legatione fungebatur ; ut factum Apostoli, factum sit Christi, sicut dixit : « Quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo (Matth. XVIII, 18). » Si ergo huic pro quo petierunt per Apostolum Christus ignovit, quanto magis huic jam ignotum erat, cui ut donent (86) ipse etiam hortatur ?

(Vers. 11.) « Ne possideamur a Satana ; non enim ignoramus astutias ejus. » Hoc dicit quod supra memoravi, quia consolatio debet subsequi fratrem delictum flentem ; ne diu contristatus, et contemptus a charitate Ecclesiæ, incipiat desperare de se, et videns qui semper in insidiis est subtilis diabolus, mentem ejus (87) vilem effectam, accedat et suggerat ei ; ut vel præsentibus fruatur, qui de spe futuri præmii dejectus est, et pereat frater possessus a diabolo, cui ad hoc pœnitentia data erat, ut conversus reformaret se, sicut dicit Ezechiel propheta : « Nolo mortem morientis, quantum ut revertatur et vivat (Ezech. XVIII, 23). » Et iterum : « Convertatur, inquit, et replantabo illos (Ibid. 27). »

(Vers. 12, 13.) Cum autem venissem Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi aper-

(86) Mss. Corb., quanto magis huic, pro quo petierat Apostolus, cui ut donent, etc.

(87) Idem mss. Corb., vili affectu ascenderet, et suggereret, etc.

tum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum: sed vale illis facto, profectus sum in Macedoniam. Troadem se perrexisse significat ad prædicandum eis Evangelium 175 Christi, et cum cœpisset prædicare, fuisse qui caperent verbum fidei: sed quia solatium Titi defuit, intolerabilis erat labor perstreptentium causa. Quamvis enim quidam eorum aperuerant corda sua ad recipiendum sermonem Dei; tamen impudentia infidelium (88) non minima exsistebat, insurgens in Apostolum zelo credentium; et hæc duo ab uno impleri non poterant; nempe et fideles instruere, et incredulis repugnare. Ideoque, vale illis facto, qui susceperant eum, profectus est in Macedoniam.

(Vers. 14.) « Deo autem gratias, qui semper triumphat per nos in Christo Jesu. » Hoc est Deum per apostolos triumphare in Christo, victores illos facere in fide Christi: ut calcata perfidia, tropæum habeat fides, dum ex perfidis fiunt fideles, et malevoli non proficiunt in prosequendo credentes.

(Vers. 15.) « Et odorem notitiæ suæ manifestare per nos in omni loco; quia Christi bonus odor sumus Deo in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt. » Odor notitiæ Dei in Christo, et per Christum est. Odorem autem idcirco dicit, quia sicut quædam res, quæ cum non videantur, per odorem tamen cognoscuntur, et intelligis in loco aliquo esse, quod non vides: ita et Deus, quia invisibilis est, per Christum se voluit intelligi, ut prædicatio Christi (quæ utique invisibiliter, sicut ad nares odor, ita ad aures pervenit) Deum Patrem insinueret creatorem (89), et Filium ejus unigenitum. Cujus rei legatione fungentes apostoli [sicut dicit Dominus ad Deum, Filius ad Patrem: « Sicut me misisti in hunc mundum, ita et ego eos mitto in hunc mundum »] (Joan. xvii, 18), odorem notitiæ Dei et Christi per signa et prodigia manifestarent. Vera hæc esse de Deo et Christo prædicatio virtutis testimonio probatur: quæ ideo in odore significata est, quia cum Deus non videatur, per hanc quæ invisibiliter operatur, in apostolis esse intelligitur, ut veritas doctrinæ manifestetur. Qui ergo recte asserit Christum, bonus odor est Deo, laude dignus in eo qui credit, nec vituperabilis in illo qui non credit: qui vero non recte asserit Christum, malus odor est Deo, tam in his qui fidi sunt, quam in illis qui diffidunt; pro utrisque enim reus erit. Qui enim diffidit, idcirco videtur non credere; quia perversum est, quod audit: et qui credit, male credit. Apostolus ergo rationem legis locutus est, ut sicut in lege qui hostias bono voto offerebat, bonus odor erat Deo et acceptabilis: ita et nunc prædicationis virtus doctrinæ odorem præ-

(88) Mss. nonnulli, *tamen imprudentia infidelium.*

(89) Vet. edit. et eod. Corb., *insinuaret creatura.*

(90) Codex Laud., *totus præstabat Deus apostolis, ut verbo, etc.*

(91) Edit. quædam Paris. cum uno aut altero

stat fragrantem Deo. Quam ob causam auxiliis suis tutos præstabat Deus apostolos, ut verba (70) cognitionis ejus infuderent patentibus auribus, sive Judæis, sive gentilibus, addito his sacramento natiuitatis Domini Jesu secundum voluntatem Dei et Patris ejus in unitate fidei salutaris ad salutem credentium, et perditionem diffidentium.

(Vers. 16.) « Aliis quidem sumus odor mortis in mortem. » Hoc dicit, quia incredulis prædicatio crucis Christi odor mortis est; audientes enim verbum Dei, sic accipiunt quasi pestem, ex qua oritur mors: et necesse est ut juxta fidem illorum fiat eis. « Aliis autem odor vitæ ad vitam. » Verum est, quia fides (91) sermo auditus Dei nuntius est salutis æternæ, et secundum fidem illorum continget eis. Sive ergo in his qui pereunt, sive in his qui salvi fiunt, Christi bonus odor Deo erant apostoli: quia sinceriter et sine adulatione prædicabant. Qui enim non credebant, ipsi sibi laqueum circumdabant his liberis, sicut dicit Dominus ad Ezechielem prophetam: « Tu prædica: si te audierint, lucraberis animas eorum; sin quo minus, ipsi sibi viderint: tu tamen liber eris a perditione eorum » (Ezech. iii, 19).

(Vers. 17.) « Et ad hæc quis idoneus? Non enim sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei: sed ex sinceritate, sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur. » Pseudoapostolos tangit hic versus, qui corrupta doctrina, verba Dei per malam interpretationem adulterabant, et tollentes divinum sensum, ponebant humanum. Ex quibus quidam zelum habentes traditionis Judaicæ, nec de Christo bene docebant, ideo minus idoneos hos dicit: apostolos autem sinceriter prædicasse, sicut ex Deo datum est, ante Deum, id est, quomodo Deus dedit, ipso teste, in Christo loquebantur, non suam quærentes gloriam, sed Dei. Hoc est in Christo loqui ejus honorem et potentiam prædicare.

176 CAPUT III.

(Vers. 1.) « Incipimus iterum nosmetipsos commendare. » Quoniam pseudoapostolos notat, prava eorum commenta designans (92), se autem verum prædicatorem testatur; videtur iterum commendare se, sicut in prima epistola. Et ne hoc versutia aliqua terrestris lucri gratia facere videretur, adjecit: « Numquid indigemus, sicut quidam, commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis? » Hoc dicens, suum sensum purgat, et adhuc pseudoapostolos notat, quos proprii honoris et quæstus causa circuire Ecclesias probat, ad auferendam, non ad tribuendam salutem. Ex his erant quibus dicit Dominus: « Comeditis domos viduarum et pupillorum oratione longa orantes, propterea accipietis majus ju-

mss., *quia fidelis sermo*; mss. nonnulli, *quia fides sermo*: reliqui mss. et edit. melius, *quia fides*, etc.

(92) Corb. cod., *Prava eorum mandata, quibus pseudoapostolos notat, designans.*

dicium (*Matth.* xxiii, 14). » Ili enim et res eorum, et animas invadebant: Apostolus autem nec res eorum tangebatur, et veritate doctrinae animas eorum salvabat. Non ergo carnaliter, sed spiritualiter se commendabat ad profectum salutis illorum, ut de illo hoc crederent, quod erat: quia qui de bono male sentit, peccat; ac per hoc commendatio hæc istis magis proficit (93).

(Vers. 2.) « Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris. » Epistola Apostoli salutis indicium est. Recte ergo ait quod salus Corinthiorum in corde erat Apostoli, et eorum qui cum illo erant; semper enim de salute eorum cogitabant. Cum ergo in corde sint Apostoli, et eorum qui cum ipso erant, epistola sunt scripta in cordibus eorum; quia qui semper alicujus memor est, scriptus est in animo ejus.

(Vers. 3.) « Quæ cognoscitur et legitur ab omnibus hominibus: manifestati quia estis epistola Christi, ministrata a nobis. » Apertum est quia cum dicuntur Christiani, epistola Christi sunt, indicantes salutem, quam dedit Deus in Christo omnibus hominibus, scribentibus apostolis; dum enim docent, scribunt. « Scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi. » Quoniam quæ promissa sunt æterna sunt; idcirco Dei Spiritu scripta dicuntur, qui semper est: temporalia autem atramento, quod obsolescit et perdit memoriam. « Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. » Nunc legem veterem pulsat, quæ primum data in lapideis tabulis abolita est, fractis tabulis sub monte a Moyse (*Exod.* xxxii, 19). Nova autem lex in animo scribitur, hoc est in corde, non per calamum, sed per Spiritum; quia fides æterna res est, ab Spiritu scribitur, ut maneat: vetera autem præcepta, deficiente mundo, cessabunt. Quomodo ergo differt lex a lege, ita differunt dispensatores illius legis a dispensatoribus legis fidei.

(Vers. 4.) « Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. » Quanta dignitas sit in apostolis, manifestat cum dicit: « Fiduciam autem talem habemus ad Deum per Christum. » Ut ostendat veteres non hanc habuisse fiduciam ad Deum; quia minor fuit administratio.

(Vers. 5, 6.) « Non quod sufficientes simus æstimare aliquid a nobis, tanquam a nobis sit: sed sufficientia nostra ex Deo est, qui et idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, non littera, sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat. » Quamvis præferat apostolicam dignitatem, in Dei tamen laudem prorumpit, non istud meritis humanis ascribens, sed ejus gratiæ, qui dignatus est pro vita humana salutarem prædicationem ordinare, quæ quos lex vetus reos tenebat, salvaret, data remissione peccatorum per Jesum Christum Dominum nostrum. Litteræ enim ad hoc datæ sunt

A Moyse, ut contemnerent legem occideret secundum jus naturæ. Spiritus autem, id est, lex fidei quæ non scribitur, sed animo continetur, vivificat reos mortis; convertentes tamen se, ut justificati, de cætero non peccent. Recte ergo data fuerat lex, ut timor esset peccandi: sed quia fragile est genus humanum, misericordia Dei data est in prædicatione apostolis ut donatis peccatis, evaderent mortem credentes in Christo. Hæc est prædicationis novi Testamenti, quod promiserat Deus per prophetas.

(Vers. 7, 8.) « Quod si administratio mortis litteris formata in lapidibus, fuit in gloria; ita ut non possent intueri filii Israel in faciem Moyse, propter gloriam vultus ejus; quæ evacuatur: quomodo non magis administratio Spiritus erit in gloria? » Manifestum est majorem esse gratiam (94) legis fidei, quam legis Moyse; quamvis enim ad hoc data sit lex Moyse, ut prodesset, contempta tamen, facta est lex mortis. Ergo quia peccatoribus providere non potuit, venit lex fidei, quæ hos salvaret, non solum ignoscens, sed et justificans eos. Multum ergo interest 177 inter legem et legem; tunc enim maculati peccato in vultum Moyse, descendenti de monte cum lege accepta in tabulis, intueri non poterant (*Exod.* xxxiv, 30); quia gloriosa facta erat facies ejus ne a peccatoribus posset aspici, qui digni erant morte. Quæ nunc gloria evacuatur per legem Spiritus, cum accepta remissione peccatorum facti justis, digni sunt aspicere et possunt gloriam Dei, sicut viderunt in monte Petrus, et Joannes, et Jacobus gloriam Christi (*Matth.* xvii, 2).

(Vers. 9.) « Si enim in administratione damnationis est gloria, multo magis abundabit administratio justitiæ in gloria. » Hoc dicit, quia amplius est donum justitiæ Dei per fidem Christi, quam legis veteris; quia magis gloria in salute est, quam in morte: quamvis juste damnet, tamen ad laudem proficit magis, si indulgeat; ut possit reus corrigere se.

(Vers. 10.) « Nec enim gloriosum factum est id, quod glorificatum est in hac parte (95), propter excellentem gloriam. » Manifestum est non esse factum gloriosum, quod visum est in vultu Moyse gloriosum (*Exod.* xxxiv, 29). Quando enim nulli profuit gloria vultus ejus, sed magis obfuit, non habuit fructum gloriæ, licet non suo vitio, sed peccantium; tamen in hac parte gloria non est. Illa autem est magis gloria quæ abundat in gratia; ut purificati homines dono Dei, abstersa caligine, possint videre gloriam Christi.

(Vers. 11.) « Si enim quod evacuatur, fuit in gloria, multo magis quod permanet, in gloria est. » Non negat gloriam fuisse in lege, vel in vultu Moyse, sed non permansit; quia figura erat in Moyse, non veritas. Ideo adveniente Salvatore, cessavit figura; quia apparuit veritas manens

(93) Ut de illo hoc crederent. . . magis proficit, desunt in cod. Corb.

(94) Ms. Corb., majorem esse gloriam.

(95) Rom. edit., quod claruit in hac parte.

semper; ut quantum interest inter imaginem et veritatem, tantum intersit inter gloriam vultus Moysi et gloriam Christi. Ideo supra dixit: « Propter excellentem gloriam. » Illa enim tanta erat gloria, quanta debuit credi servo: hæc vero tanta, quanta est genitoris ejus; quia « Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (*Philipp. II, 11*). » Sicut enim vespere stellæ gloriosæ sunt, oriente autem sole evacuatur earum claritas; ita et Moysi gloria evacuatur, apparente gloria Christi (96).

(Vers. 12.) « Habentes igitur talem spem, multa fiducia utamur. » Spem habere nos dicit videndi gloriam, non talem qualis fuit in vultu Moysi: sed eam quam viderunt tres apostoli in monte, revelante se Domino (*Matth. XVII, 2*). Hinc igitur con-
B jicere debemus, quantum nobis contulerit divina clementia, quantumque nos superioris gratiæ dono ditare dignata est, quam dederat Judæis. Judæi enim, cum minor esset gloria vultus Moysi, eam speculari non poterant: nos vero non Moysi gloriam, quæ inferior est, sed excellentem Salvatoris gloriam visuros nos credimus. Judæi ergo servi gloriam non meruerunt videre: nos autem Domini communis gloriam sumus visuri. Ideoque et nos vicem reddere, in quantum possumus, debemus benevolentia Dei; ut propensiores simus in ejus amore, qui nobis fiduciam dedit, abluens nos a peccatis, videndi gloriam Dei. Nunc itaque opus est, ut crescat in nobis fiducia bonis actibus parata; tantum enim videbimus, quantum credimus.

(Vers. 13.) « Et non sicut Moyses ponebat vela-
C men super faciem suam, ne intuerentur filii Israel in faciem ejus, quod evacuatur. » Quoniam digni facti sumus per gratiam Dei videre gloriam Christi, idcirco ait: « Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ne intuerentur filii Israel (*Exod. xxxiv, 33*). » Ideo ponebat velamen, quoniam splendorem vultus ejus ferre non poterant, causa peccati, quo sublato, potestas datur videndi gloriam Dei usque ad finem ejus; quia tandiu non revelatur, quandiu relicta lege, convertantur ad gratiam fidei, et sic evacuatur indignitas.

(Vers. 14.) « Sed obtusi sunt sensus eorum usque in hodiernum diem. » Tandiu obtusos dicit, quandiu non credunt. Quæ obtusio infidelitatis causa obvenit: ideo conversis ad fidem acuitur
D acies mentis, ut videant divini luminis splendorem.

« Hoc ipsum velamen in lectione (97) veteris Testamenti manet, dum non revelatur; quia in Christo evacuatur. » Obtusio, ait, hæc in lectione Exodi manet, quandiu credant. Non enim revelatur, nisi credant; in Christo enim evacuatur hoc

(96) Cod. Corb., *Sicut enim per noctem... apparente Christo in gloria.*

(97) Rom. edit. sola, *Hæc ipsa obtusio in lectione, etc.*

(98) Eadem Rom. edit., *ad eandem imaginem*

A est per fidem Christi aufertur velamen; amoto enim delicto, incipient videre quod, obstante peccato, videre non poterant.

178 (Vers. 15.) « Sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen est positum supra cor eorum (*Exod. xxxiv, 33*). » Manifestum est, quia cum legitur hæc pars legis, sententia illorum recitatur, qui sunt sub lege.

(Vers. 16.) « Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. » Converti ad Dominum, hoc est, credere in Christum; ut agnoscens Dominum, veniam mereatur accipere. Hoc est auferri velamen, sententiam evacuari, qua tenebatur reus sub lege.

(Vers. 17.) « Dominus autem spiritus est. Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. » Quoniam Deus Spiritus est, per Christum legem dedit Spiritus: non litteris utique scriptam, sed per fidem animis intimatam; non quæ visibilia doceat, sed invisibilia credi suadeat; quæ animus spiritaliter colligat, non quæ oculus cernat. Hæc lex dat libertatem, solam fidem poscens, ut quia quæ non videt, credit, de conditione erui mereatur.

(Vers. 18.) « Nos itaque omnes, revelata facie gloriam Domini specularantes, ad eandem imaginem formamur (98) a gloria in gloriam, sicut a Domini Spiritu. » Nos dicit omnes, qui libertatem sumus consecuti dono gratiæ Dei, gloriam Domini per fidem specularantes, ad eandem imaginem transformari, quam speramus: id est, ut similes inveniamur, transacta hac vita, imagini gloriæ Christi, sicut dicit Joannes apostolus: « Scimus, inquit, quia cum apparuerit, similes ei erimus (*I Joan. III, 2*). »

« A gloria in gloriam, sicut a Domini Spiritu; » id est, sublato beneficio Dei a gloria Moysis (99), quam reatus causa cernere nequibamus, transformamur ad gloriam, quam credimus dari nobis a Domini Spiritu. Tantum enim dabitur gloriæ, quantum dignum est dare Deum per Spiritum suum; ideo enim dixit: « Sicut a Domini Spiritu; » ut ostenderet talem gloriam dari, quæ sublimitati congruat dantis. Moysis enim gloria nec tanta fuit, nec perennis; pro modo enim legis et gloriam accepit; ita et pro modo legis fidei, in qua Spiritus Dei est, dabitur gloria credentibus. Tantum enim concessit Deus fidelibus, ut Spiritum suum det eis, pignus illius gloriæ (1), quam promisit.

CAPUT IV.

(Vers. 1.) « Quare habentes hanc administrationem, prout misericordiam consecuti sumus, non deficiamus. » Tantam spem dicit habere administrationis hujus, ut non deficiat in pressuris, con-

transformamur.

(99) Nonnulli mss., *sublato beneficio Dei gloriæ Moysi.*

(1) Mss. aliquot, *pignus illius gratiæ.*

fortatus fide promissionum. Unde superius dixit : *A* « Multa fiducia utantur (*II Cor. III, 12*) ; » fidentes enim in his, quæ promissa sunt, quidquid adversum acciderit, tolerant. Quod non humanis meritis deputat, sed misericordiæ Dei, quæ hominem primo abluat, deinde justificat, adoptans Filium Deo, ut donet eum gloria simili gloriæ Filii proprii Dei.

(Vers. 2.) « Sed renuntiamus occultis dedecoris. » Ut illius gloriæ dignus sit homo, omnia turpia et polluta, quæ fieri et cogitari possunt, amovenda docet ; ut non solum de opere, sed et de cogitatione pellantur. Invitantis verba sunt ; sub sua enim et suorum persona ad meliorem vitam hortatur, propter supradicta vitia, quæ in his (2) sæpe reprehendit. Possunt et hæc occulta dedecoris esse, quæ pravo sensu ad prædicandum meditantur ut fallant : unde subiecit : « Non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei. » Ad dedecus enim et deformationem ejus proficit, qui subdola mente confingit doctrinam ad decipiendum corda simplicium ; turpis enim invenietur in die judicii Dei. Nam astutia malæ mentis, ut id quod sibi libitum est, expleat, verba Dei adulterat, ut sensum invertat. Adulterare est autem verum sensum per falsum velle excludere. « Sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. » Hoc dicit, quia in prædicatione evangelica nulli se fecit suspectum (3), addens amplius, cum dicit : « Coram Deo ; » ut hoc ipsum non solum hominibus manifestum probet, sed etiam Deo, cui nihil occultum est. Testimonium ergo Dei implorat, ut vel sibi credatur (4), quia ita prædicat, sicut datum est ab Auctore : et Deus hoc modo testis est, dum dat signa et prodigia fieri per manus ejus.

(Vers. 3.) « Sed et si adhuc opertum est Evangelium nostrum, in his qui pereunt. » Verum est, quia increduli non vident, perfidia obcæcante, splendorem virtutis Dei ; velamen enim est supra cor eorum, et obtusio infidelitatis, in Judæis, maxime.

(Vers. 4.) « In quibus Deus sæculi hujus obcæcavit sensus infidelium : 179 ut non pervideant lumen Evangelii majestatis Christi (5), qui est imago Dei. » Deum dicit sæcularium hominum, quia malevoli sunt erga fidem Christi sensus obcæcare, ne videant veritatem Evangelii majestatis Christi. Hoc ergo illis præstat, quod volunt. Quia enim malevoli sunt homines, et intelligentes verum, dicunt esse falsum, in eo ipso adjuvantur ; ne possint credere, quod nolunt (6). Christum autem,

cum sit imago Dei, corporeum tantum asserunt : et relinquentes gesta ejus, solius carnis faciunt mentionem, de quibus dixit Isaias : « Obcæcavit oculos eorum, ne videant : et aures, ne audiant, usque in hodiernum diem (*Isa VI, 10*). »

(Vers. 5.) « Nec enim nos ipsos prædicamus, sed Christum Jesum Dominum nostrum. » Hoc est, non nostram gloriam annuntiamus, ne quis nos dicat propter nos ipsos evangelizare, ut nobis proficiat forte ad tempus : sed Jesum Dominum nostrum annuntiamus, subjicientes nos virtuti majestatique ejus. Quando ergo nullum gravamus, nullum contumimus, et Christum Dominum nostrum fatemur ; quid est ut elati judicemur quasi pro nostra propria utilitate prædicare, ut gloriosi appareamus ? *B* « Nos autem servos vestros propter Jesum. » In tantum se servum Christi esse probat, ut jubente ipso, ministrum se horum in prædicatione testetur, ut pro utilitate horum subjecti sint in ministerio Evangelii. Servos ergo dicens, ministros significat : sed ut humiliter loqueretur, sic dixit ; ut vere ostenderet non ad suam gloriam se prædicare Evangelium, sed ad claritatem Domini nostri (7), cui obedit, cui servit, sicut et ipse Dominus ait : « Ego sum in medio vestrum non ut ministrer, sed ut ministrem (*Luc. XXII, 27*) ; » non merito horum quibus ministrat, sed propter imperium Domini.

(Vers. 6.) « Quia Deus qui dixit de tenebris lumen fulgere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei in facie Christi Jesu. » Hoc dicit, quia misericordia Dei factum est, ut nos, inquit, qui fuimus increduli in ignorantia (8), hoc est in tenebris, per nos daret Deus lumen cæteris gentibus. Quantum se adhuc humiliat, ut Dei solius et Christi gloriam præferat ? Illuminatur enim, ut cognitionem habeant gloriæ Dei per Christum. Ideo gloriæ Dei ait cognitionem, id est, non Dei solius, sed et Christi, qui est gloria ejus ; ut significaret non solum Deum cognosci, sed et opera ejus et misericordiam et providentiam, qua condidit et salvavit genus humanum, visus in Christo per gloriam virtutis suæ.

(Vers. 7.) « Habentes autem thesaurum (1) hunc in vasis fictilibus, ut excellentia sit virtutis Dei, et non ex nobis. » Thesaurum sacramentum significavit Dei in Christo, quod credentibus manifestatur, incredulis vero quodam tectum est velamine ; quia sicut thesaurus in occulto ponitur, ita et sacramentum Dei intra hominem, id est, in corde humano absconditur. Hunc ergo thesaurum in animo et corpore dicit esse a Deo datum, ut eminentia virtutis ejus appareat per homines prædica-

(2) Rom. edit., quæ in his epistolis.

(3) Cod. Corb., nullum efficit suspectum.

(4) Mss. aliquot, ut vel ipsi credatur.

(5) Cod. Vall. solus, obcæcavit erga fidem Christi sensus fidelium. Et cum mss. quibusdam, lumen gloriæ Christi.

(6) Mss. frequentissimi, quod volunt : rectius ta-

men alii, et edit., quod nolunt.

(7) Corb. Codex, sed per charitatem Christi.

(8) Rom. edit., qui fuimus increduli... Humiliatur enim ut cogitationem habeant, etc.

(9) Eadem edit. Rom., Habemus autem thesaurum... ut eminentia sit... Thesauro sacramentum, etc.

tores duntaxat : ut reconcilietur omnis lingua A Creatori suo, non ad honorificentiam hominum, sed Dei, qui se manifestat per homines : qui cum humiles et imperiti essent, acceperunt potestatem a Deo et loquendi magnalia, et agendi. Fictilia (10) ergo vasa dicens, infirmitatem naturæ humanæ significat, quæ nihil potest, nisi a Deo acciperet virtutem, et ad laudem suam Deus per hæc se prædicet, quæ infirma sunt ; ut gloria illi detur, non homini, qui ex luto fictus est.

(Vers. 8) « In omnibus pressuram passi, sed non coangustati. » Nunc ostendit propter quod idonei erant prædicatores ; quia semper illis in necessitate adfuit Deus. « Ideo pressuram, » ait, « passi, sed non coangustati : » hoc est, non permisit Deus tantum nos opprimi, ut crederemus. « Inopiam passi, sed non destituti ; » id est, in inopia positus adfuit pastor Deus.

(Vers. 9.) « Persecutionem passi, sed non derelicti. » Verum est, quia consulebat eis Deus (11), ne satis sibi facerent de his inimici. « Dejecti, sed non perimus, » id est, verberibus prostrati, sed obstante Deo non mortificati ; sive enim clausi, sive vinculati, adiutorio Dei manus hostium evadebant. Denique Paulus et Silas cum essent clausi, jam cæsi, et pedes eorum jam essent in nervo conclusi, alacres hymnum canebant Deo, fortiores iis facti, qui non erant cæsi.

(Vers. 10.) « Semper mortem Domini Jesu in corpore nostro circumferentes : 180 ut et vita Jesu in corpore nostro manifestetur. » Dubium non est, quia in martyribus Christus occiditur, et in iis qui pro fide patiuntur aut exitus (12), aut vincula, aut verbera Christi passiones sunt ; ut et vita ejus in corpore eorum palam fiat. Passiones enim sunt, quæ ostendunt meritam ad futuram vitam, quam promisit Christus. Unde alio loco dicit : « Cum infirmior, tunc potens sum (II Cor. xii, 10). » Et iterum : « Per tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei (Act. xiv, 21). »

(Vers. 11.) « Si ergo nos qui vivimus (13), in mortem tradimur propter Jesum ; ut et vita Jesu palam fiat in hac mortali carne nostra. » Apertum est quod dicit, quia ideo in mortem tradi propter Jesum, inquit, non recusamus, cum possimus vivere ; ut vita qua resurrexit a mortuis Christus, huic mortali carni nostræ præstetur, hoc est, non timere mori propter resurrectionem promissam.

(Vers. 12.) « Itaque mors quidem in nobis operatur, vita vero in vobis. » Hoc dicit, quia pro salute eorum morti subjiciebantur ; gentibus enim

prædicantes, inimicitias sibi excitabant tam a Judæis quam a gentilibus, usque ad mortem.

(Vers. 13.) « Habentes autem eundem spiritum fidei, » hoc est, communem spiritum, per quem firmatur fides, habemus vobiscum (14). Ideo enim pro ipsis tanta patiebatur mala, ut invicem sibi copularentur in fide. « Secundum quod scriptum est : Credidi, propter quod locutus sum (Psal. cxv, 10) ; et nos credimus, propter quod et loquimur. » Exemplum ideo dedit de psalmo centesimo decimo quinto, ut ostenderet ideo se promptum esse ad omnia toleranda, quia credit futuram resurrectionem. Securus ergo de futura vita, præsentis vitæ non habet curam ; quippe cum hoc credatur, ut tunc illa beata vita speretur (15), si hæc contemnatur. Securus ergo quia quod credidit, verum est, audet hoc prædicare, ut cæteros spei suæ participes faciat. « Scientes quod qui suscitavit Dominum Jesum, et nos cum Jesu suscitabit (16) et constituet vobiscum. » Hac spe dicit laborari propter fidem, quia exemplum præcedit resurrectionis Domini Jesu, quid futuri erunt qui credunt ; quia « sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur (I Cor. xv, 22). » Adam enim forma mortis est, causa peccati : Christus vero forma vitæ propter justitiam, quia peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus. Et quoniam participes hos communis fidei dixit, « resuscitatos, » inquit, « constituet vobiscum » ut unius fidei in una sint domo pacis. Cum enim intelligunt quia pro ipsis patiuntur exitia, et isti solliciti sunt de passionibus horum velut compatiuntur, simul et participes erunt in vita promissa ; ut simul contristati, simul gaudeant. Propter illos sic loquitur, qui resurrectionem negabant, quos et in prima epistola exprobrat.

(Vers. 14, 15.) « Omnia enim propter vos, ut gratia abundans (17), per multorum gratiarum actionem abundet ad gloriam Dei. » A munere suo Deus nullum voluit esse alienum : et quia non omnes capiunt verbum fidei, Apostolus Dei voluntatem sciens, persecutiones et pericula pati non timuit, dummodo omnibus fideliter prædicaret, ut plures possent credere ; ut abundans donum Dei non per paucorum gratiarum actionem minueretur ad contumeliam Dei, sed multis proficiens afflueret per multorum gratiarum actionem ad gloriam Dei. Quanto ergo hic dignus honore est, qui animam suam semper morti subjicit : ne donum Dei longe aliter proficeret, quam datum est ? Numquid non magna contumelia ejus est, qui cœnam faciens

(10) Cod. Corb., *Fictilia ergo vasa infirmitatem naturæ humanæ significant, quia nihil potest aliquis, etc.*

(11) Idem cod. Corb., *Consolabatur eos Deus.*

(12) Rom. edit., *Patiuntur aut exilia ; reliquæ ac mss., patiuntur aut exitus, id est, obitus, cædes, etc.*

(13) Eadem Rom. edit., *Semper enim nos qui vi-*

vimus Et infra, hoc est, non timemus mori.

(14) Cod. Laud., *Spiritum quem firma fide habemus vobiscum.*

(15) Vet. edit. ac mss. aliquot, *præsentem vitam non habet earum.*

(16) Rom. edit., *et nos per Jesum suscitabit.*

(17) Eadem Rom. edit., *ut donum abundans.*

opulentam, ac multos invitans, paucos habet in A summa?

(Vers. 16.) « Quapropter non deficimus. » Manifestum est hæc ad superiorem sensum pertinere; ut enim devotionem suam adhuc propensorem in Dei rebus ostendat, hæc subiecit, quibus nullo genere deficere se probat quominus id quod Deo placitum est, impleatur; securus tamen de resurrectione promissa. « Et licet si exterior homo noster corrumpitur; sed interior (18) renovatur de die in diem. » Pressuris, plagis, fame, siti, frigore, nuditate caro corrumpitur, sed anima spe futuri præmii renovatur, quia assiduis tribulationibus purgatur. Proficit enim in pressura, non interit, ita ut accedentibus tentationibus quotidie acquirat ad meritum; quia et corpori corruptio 181 hæc pro-

(Vers. 17.) « Id enim quod in præsentis est momentaneum et leve pressuræ nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. » Præsentis temporis tribulationes, quæ causa fidei ingeruntur, momentaneas et leves dicit, quia sunt temporales; supra modum tamen in sublimitate æternæ gloriæ pondus operari patientibus. Parvis enim laboribus magna redditur merces, et pro levi tribulatione supra modum sublimitas gloriæ pensabitur perpetuæ.

(Vers. 18.) « Non contemplantibus quæ videntur, sed quæ non videntur; quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ vero non cernuntur, æterna sunt. » Desiderium cælestium et spiritualium habentes, hæc præsentia et terrena spernere profitetur; quia ad comparisonem spiritualium hæc nulla sunt. Sic enim sunt hæc ad superna, quomodo figura ad veritatem: figura deperit, veritas manet; ac per hoc exire de isto sæculo non metuunt justis, sed gaudent.

CAPUT V.

(Vers. 1.) « Scimus autem quia si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quia ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cælis. » Hæc fiducia dicit non timendum dissolvi de corpore violentia infidelium, aut sorte vitæ; quia præparata est hujusmodi hominibus habitatio in cælis æterna, ut de temporali et terrena expulsi, in perpetuam domum recipiantur. Unde et hoc optandum est, si fieri potest; sed quia hoc optandum non est, ne in tua gloria alius pereat; si tamen acciderit (19), libenter ferendum est. Terrestrem enim domum carnem hanc dixit, quia mortalis est: ut si de hac dis-

luti fuerimus, ædificatam inveniemus in cælis domum æternam. Hæc domus corpus immortale significat, in quo resurgentes, semper erimus, cujus forma jam in cælis est in Domini corpore declarata (20).

(Vers. 2, 3.) « Etenim in hoc ingemiscimus habitaculo nostro, quod de cælo est, superinducipientes; siquidem induti, non nudi inveniamur. » Propterea dicit in precibus ingemisci, ut gloria promissa de cælis possit resurgentes induere. Hoc ergo desiderantes insistunt precibus; ne resurgentes, recepto utique corpore, nudi, id est alieni a promissa gloria inveniantur. Hoc enim opus est ut induta anima corpore, Dei judicio superinduatur et gloria, quæ est immutatio in claritatem. Mors enim (21) de terra est, resurrectio vero de cælis; si tamen immutetur in gloriam. Alii codices sic habent: « Siquidem exspoliati, non nudi inveniamur: » id est, si exeuntes de corpore Christum vestiti fuerimus; quia quicumque in Christo baptizantur, Christum induunt (22) (Galat. III, 27). Itaque si in forma baptismi et traditionis manserimus, exspoliati corpore, non nudi invenimur; quia in interiore homine habitat Christus, quem cum induti, sive Spiritu sancto dato nobis videbimur, erimus digni superindui promissa cælesti gloria. In illum enim decidet promissa claritas, quem viderit signum adoptionis habere.

(Vers. 4.) « Nam cum sumus in hoc corpore, » id est, mortali, « ingemiscimus (23) gravati: eo quod nolumus exui, sed superindui; ut absorbeatur mortale hoc a vita. » Idem sensus est; ideo enim dicit gravatos non passionibus corporis, et ipsius mundi tempestatibus, postulationes ad Deum dirigere, ne immutemur victi, et indigni efficiamur: sed ut contigerit exitus, perseverantes in fide, induti inveniamur sancto Spiritu, qui in substantia Christus est. Tunc enim superindui promissa gloria poterimus, si exuti corpore, non despoliati a sancto Spiritu fuerimus. Sic mortale absorbetur a vita, id est, ut resurgentes superinduamur immortalitate cum gloria; ne ultra mori possit, aut passionibus implicari: et hoc est absorberi a vita (24); non enim dicendus est absorberi a vita, qui ad hoc surgit, ut pœnis agatur.

(Vers. 5.) « Qui autem perficit nos in hoc ipsum, Deus est: qui etiam dedit nobis pignus Spiritum. » Hoc quod ingemiscimus poscimus, id est, non ut exui, sed ut superindui mereamur, juxta supradictum sensum, in die judicii Deum perficere dicit; quia promisit (25), et fidelis est, dans hujus rei implendæ

(18) Rom. edit., *Et licet qui foris est homo noster corrumpatur, interior tamen, etc.*

(19) Rom. edit., *jam cælestis est.*

(20) Cod. Vall., *si tamen occiderit.*

(21) *Mors enim; ab hisce verbis usque ad, Nam cum sumus, etc. nihil reperitur in mss. Corb.*

(22) Mss. aliquot, *quicumque baptizatur, Christum induit.*

(23) Rom. edit., *Nam qui sumus in hoc corpore, ingemiscimus.*

(24) Cod. Corb., *Et ipsa morte postulationes ad Deum dirigere, ut ipsum corpus non alienetur nobis: sed ut semper induamur immortalitate, ne ultra mori possit, aut passionibus implicari: hoc est absorberi a vita. Quis autem perficit, etc.*

(25) Idem cod. Corb., *Hoc quod poscimus, id est,*

pignus Spiritum; ipse est enim signaculum adoptionis nostræ.

(Vers. 6, 7.) « Fidentes igitur semper, et scientes quia inhabitantes in **182** hoc corpore, peregrinamur a Domino; per fidem enim ambulamus, non per speciem. » Manifestum est quia per fidem cum Domino sumus, non per præsentiam: ac per hoc peregrinamur non fide, sed specie. Et quare, cum idem dicat in Actibus apostolorum: « In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus (Act. xvii, 28); » hoc loco peregrinari nos a Domino dicit? Si ubique est, quomodo hic positi, peregrinamur a Domino? Sine dubio ubique, imo omnia in Deo sunt: sed quia sedes Dei in cælis est, et illic semper videtur: ideo hic positi, ubi non videtur, peregrinari ab eo dicimur. Quando enim non eum videmus, licet præsens sit, absentes ab eo sumus.

(Vers. 8.) « Audemus ergo et consentimus magis peregrinari a corpore, et præsentem esse ad Deum. Recte ait, « audemus; » habentes enim fiduciam promissionis Dei, et scientes multum expedire illic esse, quam in sæculo, consentiunt et optant excedere de corpore (26); ut requiescant usque in diem resurrectionis sub altare Dei.

(Vers. 9.) « Et ideo contendimus sive præsentem, sive peregrinantes placere illi. » Id agendum dicit, et bonis operibus insistendum; ut sive in hac adhuc vita positi, sive ante tribunal Christi præsentem, placeamus ei. Unde si disciplina servetur, et hic et illic ei placebimus, quia qui hic placet, illic non displicebit.

(Vers. 10.) « Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bona, sive mala (27). » Igitur si judicante Christo, unusquisque nostrum facta corporis recipiet; non utique sine corpore adjudicabitur bono aut malo. Et non dixit, facta carnis, quia carnis vitia (28) punienda semper: sed facta corporis; spiritaliter, aliquando carnaliter operatur.

(Vers. 11.) « Scientes igitur, timorem Domini hominibus suademus: Deo autem manifesti sumus. » Quoniam ergo iudicium Dei futurum est per Christum ad singulorum discriminanda opera, idcirco Apostolus suadere se dicit ad bonum sensum et vitam; ut auditores ejus securi sint de pœna futura, et ipse gloriatur, in his habens fructum laborum suorum; quia quorundam praviloquio dies iudicii Dei in dubium deducitur: « Corrupti enim mores bonos colloquia mala (I Cor. xv, 33). » — « Hominibus suademus, » ait; ut credant, et provideant ne incurrant, et tunc pœniteant,

non ut corpore exuamur in perpetuum: sed ut recepta in die iudicii Dei superinduemur immortalitate cum gloria. Deum confiteri dicitur, quia promisit, etc.

(26) Rom. edit., *Et scientes multo magis expedire illic esse quam in corpore.*

(27) Eadem edit., *Unusquisque factis corporis... adjudicabitur bonus aut malus.*

A quando pœnitentia fructum non habet (29). « Deo autem manifesti sumus; » hoc enim prædicabat, quod Deus jusserat; et hoc scire dicitur Deus, quod bonum est. Denique male agentibus dicit: « Nescio vos (Matth. xxv, 12). » — « Spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse. » Manifesta erat puritas eorum Corinthiis; quia neque aliquando in adulatione fuerant deprehensi, neque prædicatio illorum displicuerat sanctis, nec ab aliquo illorum quidquam, ut adsolet, occulte ejicere tentaverant; ut foris simplices apud turbas, intus vero impostores essent. Ideo conscientiam illorum pulsat, ut ipsi sibi testes essent de veritate eorum.

(Vers. 12.) « Non iterum nos commendamus vobis. » Quoniam superius veram prædicationem suam obtestans, laudare se visus est; idcirco nunc eadem significat, non ad laudem suam hoc dicere se, sed ad eorum gloriam; ut gaudeant integram prædicationem se addidicisse, his annuntiantibus.

« Sed occasionem damus vobis gloriandi de nobis; ut aliquid habeatis adversus eos qui in facie gloriantur, et non in corde. » Hoc dicit, quoniam multi per elationem gloriabantur in se de apostolis, profitentes se ab iis doctos, qui semper cum Domino fuerunt; ideoque hic dicit dare se his rationem, per quam et ipsi gloriarentur adversus eos; quia Apostolus erat, a quo et isti didicerant. Unde in alio loco dicit: « Nihil minus feci (fui) ab his qui valde sunt apostoli (II Cor. xn, 11). » Quod quidem coactus dicit, ne silentium ejus istis obsesset.

C Qui ergo in corde gloriatur, superbiam reprimat, sciens quia humilibus Deus dat gratiam, superbis autem resistit (Jacob. iv, 6); superbiorum enim mens fructum non facit Deo dignum.

(Vers. 13.) « Sive enim mente excedimus, Deo: sive sanum sapimus, vobis. » Hoc dicit, quia si elate vel superbe putatur locutus; quia laudare se visus est, verum dicens, Deo hoc remittendum: si autem non superbe intelligitur (30), sed ad gloriam audientium esse locutus, Corinthiis proficere dicit; ut tunc sanum **183** sit dictum audientibus, si ita intelligatur, ut dictum est: si autem jactanter putetur dictum, velut insanum Deo dimittendum; omnis enim superbia velut insania habetur.

(Vers. 14.) « Charitas enim Christi urget nos, hoc judicantes, quod si unus pro omnibus mortuus est. » Quoniam Christus diligens genus humanum, ut eos redimeret, morti se dedit; ideo apostoli, ut vicem ei reddant, homines ex aliqua parte exhortantur ad ejus obsequium; et ut eos attrahant, necesse est ut verum se prædicare testentur, aliis

(28) Nonnulli mss., *Quia carnis vita; Corb., Quia carnalis vita.*

(29) Codex Laud., *quando pœnitentiæ fructum non habent.*

(30) Rom. edit., *Quia si elate, vel insane putatur locutus... remittendum. Omnis enim superbia velut insania habetur. Si autem non superba... Deo dimittendum. Charitas enim, etc.*

prava docentibus; nec suum meritum taceant, ut malorum doctorum pœnam designent. Non ergo elatione mentis hæc agebant, sed ut donum Christi intelligeretur ab omnibus, et fideliter devoti, ei gratiarum actiones referrent. Propter Christi ergo charitatem (31), quæ et quanta dona ejus circa diligentes eum sint, non tacent: non jactantiæ causa, sed ut invitent audientes ad ejus devotionem: ne mors Christi infructuosa videretur, non ut laus apostolorum agnosceretur. Per meritum enim et gloriam apostolorum agnoscitur Christi gratia et beneficium Dei.

(Vers. 15.) « Ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. » Quia omnes necesse est mori causa Adæ, pro omnibus mortuus est Christus, ut eos a secunda morte liberaret; ideoque qui vivunt in corpore, scientes Christum mortuum esse pro se, sint ei subditi, profitentes hunc Dominum. Quia enim prodest eis mors ejus, testimonium perhibet resurrectio ejus. Igitur hic sibi non visit, qui paratus est domini sui facere voluntatem.

(Vers. 16.) « Itaque nos neminem ex hoc tempore novimus secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem Christum, nunc jam non novimus. » Verum est, quia Christo resurgente a mortuis, jam cessat in eo carnalis nativitas, cessat infirmitas corporis, cessat et passio mortis (32). Usque ad crucem enim suspicio fuit infirmitatis in Christo; postea autem apparuit esse, quod non credebatur, sicut et ipse ait: « Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quoniam ego sum (Joan. VIII, 28). » Hoc ergo idcirco Apostolus memorat, ut ostendat qua devotione obsequendum est Christo. Pro salute enim hominum non solum hominem se nasci non dedignatus est, sed et injuriis agi, et mori voluit; ut intelligentes quam pretiosa sit mors ejus, propensius illi serviant, non quasi homini vicem reddentes, sed Deo; quia unicuique pro persona ejus et meritis refundenda obsequia sunt.

(Vers. 17.) « Quare si qua est in Christo nova creatura, vetera transierunt, et ecce omnia facta sunt nova. » Manifestum est quia per Christum

(31) Propter Christi ergo, ab his verbis usque ad, Ergo omnes mortui sunt, hiatus exstat in cod. Corb.; cæteri autem, atque edit. satis inter se consentiunt, si transpositionem excipias, quæ sic facta est in Rom. edit. .... tacent, ut laus apostolorum nosceretur, non jactantiæ causa... infructuosa videretur. Per meritum enim, etc.

(32) Corb. cod., passio mortis. Hoc non utique propter Christum, quem mors non lungebat, humanæ fragilitatis, sed propter nos, quibus exemplum datum est, ut si vestigia ejus seculi fuerimus, qui pro nobis mortuus est. Simili modo et in nobis post exitum vite hujus resurgentibus promisso tempore cessabit omnis infirmitas et corruptio. Ideo etenim novimus, inquit, ex hoc tempore secundum carnem; quia in Christi resurrectione generalis data est forma incorruptionis et claritatis, ut ita omnibus provenire, qui

renovata sunt omnia, si animadvertant dignitatem ejus. Novus enim fit his quibus prius homo tantum videbatur, cum intelligitur esse Deus: ut recedente infirmitate, agnoscat divinitas, et cessante errore veteri, qui introducta multorum deorum opinione, ab unius veri Dei fide transduxerat genus humanum, revertantur omnia ad simplicitatis professionem, unum Deum adorantia in Trinitate, (Vers. 18.) « Omnia autem ex Deo. » Quamvis Christus nos redemerit, omnia tamen ex Deo; quia ab ipso est omnis paternitas (Ephes. III, 15): ideoque necesse est præferri personam Patris.

(Vers. 19, 20, 21.) « Qui (33) reconciliavit nos sibi per Christum, et dedit nobis ministerium reconciliationis; quoniam quidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, et ponens in nobis verbum reconciliationis pro Christo, pro quo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos: orantes pro Christo reconciliari Deo. Eum enim qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos essemus justitia Dei in ipso. » Deus omnipotens genitor Christi (cum omnia, quæ per Christum fecerat, errore caduca fuissent effecta, Creatoris sui oblita) Christum Dominum (34) nostrum de sacris sedibus ad terrena venire dignatus est, 184 et factum carne in specie hominis; ut forma esset hominibus quemadmodum sibi Deum creatorem suum pacificum facerent. Deus ergo erat in Christo. Quomodo? Quasi in vicario aut legato, sicut fuit in prophetis, aut aliter? Non sicut fuit in prophetis sic intelligi potest fuisse et in Filio? Filius enim naturaliter legatus est Patris Dei (35). Unde dicit: « Quia Pater in me est, et ego in Patre (Joan. XIV, 11); » Pater enim per id intelligitur esse in Filio, quod una eorum sit substantia. Ibi enim est unitas (36), ubi nulla est differentia: ac per hoc invicem sunt: quia et imago et similitudo eorum una est, ut videns Filium, vidisse dicatur Patrem, sicut et ipse Dominus ait: « Qui me videt, videt et Patrem (Ibid. 9). » Recte ergo dicitur: « Deus erat in Christo: » hoc est Pater in Filio, « mundum reconcilians sibi, » non reputans illis delicta eorum; quoniam creatura peccavit in Deum, nec pœnituit, ut revertetur ad eum: Deus opus suum nolens perire, misit Fi-

D Christo obediunt, nosceretur. Quare si qua, etc.

(33) Mss. aliquot: Qui reformavit vos sibi; reliqui et edit. parum admodum discrepant ab invicem excepto quod Rom. edit. ultimam hujus loci partem in inferiora rejecerat.

(34) Ita vet. edit. ac mss. a quibus hoc tantum differt. Rom. edit. quod hæc maluit, Christum Dominum.... mittere dignatus est, et carnem in specie hominis fieri; at ms. Corb. sic locum exhibet, Christus Dominus noster de sacris sedibus venire dignatus est ad terrena, factus secundum carnem in specie hominis, ut forma, etc.

(35) Vet. edit. cum uno aut altero mss., naturaliter natus est Patris Dei; Rom., naturaliter est Patris Dei: mss. vero prope ad unum nobis suffragantur.

(36) Mss. nonnulli, Ibi enim veritas.

lium suum, per quem prædicata eis remissione peccatorum, reconciliaret eos sibi per ipsum, per quem nos creaverat (37). Sive ergo per Filium, sive per servos Deus exhortatur populum; quia ad ipsum omnis summa referenda est, cujus voluntate et providentia Christus incarnatus est ad salutem hominum redimendam; qui cum reverti vellet ad Patrem, dispensationem acceptam a Patre dedit discipulis.

« Orantes pro Christo vos reconciliari Deo. » Hoc est, quod dixi, qui pro Christo vicarios dedit apostolos; ut pro ipso prædicarent reconciliari Deo.

(Vers. 22.) « Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit. » Deum dicit Patrem peccatum fecisse Filium suum Christum, eum utique qui peccatum nesciebat, id est, qui non peccaverat; quia factus caro non immutatus, sed incarnatus factus est peccatum; sicut qui fit præfectus, non amittit quod erat; sed assumit utique quod non erat. Homo ergo factus est Christus causa peccati, quem non tangebatur sors, neque dignitas nasci hominem. Propter quod autem omnis caro sub peccato est, ideo factus caro, factus est etiam peccatum. Et quoniam oblatus est pro peccatis, non immerito peccatum factus dicitur; quia et hostia, in lege, quæ pro peccatis offerebatur, peccatum nuncupabatur. « Ut nos essemus justitia Dei per ipsum (38), » qui peccatum nesciebat, dicente Isaia: « Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (Isa. LIII, 9), » quasi peccator occisus est, ut peccatores justificarentur apud Deum in Christo. Zelum enim passus est Satanæ adversus Salvatorem, videns eum docere homines quomodo sibi propitium facerent Deum, abrenuntiantes diabolo: et propter hoc occidit eum, nesciens futurum adversus se: Christus enim post crucem descendens ad inferos, devicta morte; quia qui peccatum nesciebat, teneri a morte non poterat; quia mors per peccatum inanivit infernum (39), ut mors justis peccatoribus proficeret: ut de cætero mors eos, qui signum crucis habent, tenere non possit.

CAPUT VI.

(Vers. 1.) « Adjuvantes autem et obsecramus, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. » Duplici genere Apostolus humanæ salutis curam subire (40) contendit; ut ei Dei providentiæ devotus existeret, et hominibus charitatis officium exhiberet.

(37) Corb. cod., nos creaverat, ponens in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo vos reconciliari Deo. Deum dicit per Christum delegasse apostolis, ut illo regresso ad cælos cum triumpho, invicem ejus prædicarent gentibus donum gratiæ Dei, ut sicut per Christum, ita et per apostolos se prædicaret Deus.

(38) Vet. edit. ac mss. aliquot, justitia Dei in ipso.

(39) Ms. Corb., per peccatum inolevit in infernum.

(40) Rom. edit., curam se agere: vet. cum mss. non paucis, curam subicere: melius vero alii, curam subire. At seq. versu eadem Rom. edit. reposuit, charitatem exhiberet, ubi aliæ cum mss. omnibus efferunt: charitatis officium exhiberet.

(Vers. 2.) « In tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te (Isa. XLIX, 8); » hoc scriptum est in Isaia propheta. Prædestinatam docet gratiam Dei in tempore Christi; sic enim decrevit Deus affluere misericordiam suam, ut in nomine Christi poscentibus (41) auxilium largiretur.

(Vers. 3.) « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis; nemini dantes ullam offensionem, ne vituperetur ministerium nostrum. » Tempus adesse dicit, quo possint ad indulgentiam proficere peccatores, tempus adesse dicit, quo morbis mortalibus medicina possit infundi; et ideo se sollicitum esse 185 circa ægrorum salutem, ne forte negligentia aliqua medicinæ gratia effectu careret bonæ voluntatis (42) suæ. Fide ergo et vigilantia sua omnem offensionem negligentibus amputat; ne horum forte segnitia offensionis occasionem pareret discipulis; ac per hoc liberasse significant; quia quod salutare est simpliciter omni instantia prædicant. Unde subjicit: « Ne vituperetur ministerium nostrum: » vituperaretur enim ministerium ipsorum, si ea quæ verbis docebant, operibus suis, ut fierent, exempla non darent.

(Vers. 4.) « Sed in omnibus commendemus nosmetipsos ut Dei ministros. » Dei ministri sine adulatione docent, ut ei cujus ministri sunt, placeant, non sicut pseudoapostoli, qui scientes non se a Deo missos, præsentii utilitati studebant (43). « In multa patientia. » Patientia est, quæ salvat homines; nisi enim patientia abusus esset, quomodo salvasset Corinthios, quos post prædicationem suam tantis vitiis morum, et erroribus diversarum sectarum invenerat involutos, quos patientia sua paulatim ad veram doctrinam revocat? « In pressuris. » Pressuras pertulit, sciens quid a Deo pro his sit promissum. « In necessitatibus. » Necessitas erat etiam in pressura positum docere; quia a Domino erat missus. « In angustiis. » Spæ futuri angustiatus, perfidorum oppositionibus non cessit.

(Vers. 5.) « In plagis. » A Judæis et gentibus cæsus frequenter, non tacuit gratiam Christi. « In carceribus. » Sæpe in carcerem missus contempta salute sua, etiam illic donum Dei prædicavit. « In perturbationibus. » In tantum Deo devotus erat, ut nec perturbatio fiduciam, quam in Deo habebat minueret. « In laboribus. » Laborare non destitit manibus suis; ne cui gravis esset, certus hoc sibi proficere apud Deum. « In vigiliis. » Tam sollicitus

(41) Omnes edit., ut nomen Christi poscentibus: mss. vero partim, ut nomine: partim, ut in nomine Christi poscentibus.

(42) Mss. et edit. hic nihil discrepant, nisi quod in edit. et mss. quibusdam habetur, effectu careret et bonæ, etc., plures vero scripti cod. non agnoscunt conjunctionem: at Corb. legit, effectum careret bonæ, ubi clarum est negationem desiderari.

(43) Corb. cod., præsentium lites odorant; absurde. Idem vero cum cæteris cod. et edit., patientia abusus esset, ubi Rom. patientiam habuisset, sed verba uti et abuti apud auctores frequenter idem sonant.

erat circa officium sibi delegatum, ut nec nocte A cessaret. « In jejuniis. » Aliquando voluntaria, aliquando necessitatis jejunia pertulit causa penuriae, et Deo gratias egit spiritaliter se pascenti; quia ideo contentus erat, ne ventris causa inclinaretur.

(Vers. 6.) « In castitate. » Castitatem sive corporis, sive Evangelii vindicans, non paucos fecit inimicos. « In scientia. » Legis et Evangelii (44) scientiam non in sapientia humana, neque in simulatione assereus Deo se fidelem dispensatorem Christi exhibuit. « In magnanimitate. » Grandis animi erat in bajulandis infirmitatibus fratrum, et in contemptu mundi hujus; unde alio loco dicit: « Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (Galat. vi, 14). » — « In benignitate. » Benignus erat, quia sicut arguebat, ita et blandiebatur, ut post correptionem leni exhortatione consolaretur. « In Spiritu sancto. Spiritus sanctus effugit fictum (Sap. i, 5). » Quoniam ergo sinceriter docebat, in Spiritu sancto Dei donum tradebat. « In charitate non simulata. » Simulata charitas in his est qui in necessitate (45) deserunt fratres; unde hic semper necessitates fratrum suas faciens, simplex erat in charitate » (De Pæn., dist. 2, c. Ficta charitas). Compatiebatur enim omnibus, sicut alio loco dicit: « Quis scandalizatur, et ego non uror (II Cor. xi, 29)? » Hæc enim vera charitas est, si sua utilitate contempta, ejus curam agat, quem diligere se profitetur: quod semper fecit Apostolus.

(Vers. 7.) « In verbo veritatis. » Verbum veritatis erat in ejus doctrina: quia non aliud tradebat quam a Domino acceperat. « In virtute Dei. » Virtus in eo Dei erat, quæ per signa atque prodigia hunc idoneum ministrum probabat. « Per arma justitiæ a dextris et sinistris. » Liberum se significat fuisse a fidelibus et incredulis. Arma enim justitiæ perimunt iniquitatem.

(Vers. 8.) « Per gloriam et ignobilitatem. » His qui Evangelium Dei gloriam aestimabant, manifeste integrum se et fidelem prædicatorem dicit. Simili modo et eis qui verba divinæ doctrinæ ignobilitatem et deformationem putabant, fidelem se Dei ministrum exhibuit; dum non teretur, neque pudorem patitur ea illis loqui quæ horrent audire. « Per infamiam et bonam famam. » Etiam his integrum se Dei dispensatorem præbuit, qui fidei bonam opinionem faciebant, et qui malam; dum non metuit hanc invidiam, sed constans est.

« Ut seductores et veraces. » Increduli seductores eos vocabant: fideles e contra veraces eos et simplices pronuntiabant. 186 Nec hoc odio cedit, ut superducat fucum veritati. « Ut ignoti, et qui cognoscimur. » Malis ignoti erant, bonis noti; agnoscebant enim in his veritatem.

(44) Rom. edit. trucidaverat, Legis et Evangelii, quæ tamen in aliis omnibus atque mss. reperiuntur.

(45) Gratianus loco cit. ad marg., Ficta charitas

(Vers. 9.) « Ut morientes, et ecce vivimus. » Odio illos habentes, quotidie putabant non evadere minas iniquitatis: isti autem, quia Deo propitio docebant, auxilio Christi tuti præstabantur a morte præsentis et futura. « Quasi tentati, sed morti non traditi. » Tentati videbantur, quando sic tractabantur, ut cedere putarentur: et quia non vincebantur, morti non addicebantur. Hic enim addicitur morti, qui in fide non permanet; et morti non huic, sed futuræ. Potest et de præsentis morte intelligi; tentari enim eos patiebatur Deus, ut pressuris crescerent merito: non tamen permittebat eos occidi.

(Vers. 10.) « Ut tristes, semper autem gaudentes. » Verum est, quia tristitia hæc gaudium operatur, et qui eos injuriis contristabant, gaudium eorum exaggerabant (46). « Ut pauperes, multos autem ditantes. » Quantum ad præsentem vitam pertinet, pauperes videbantur: sed spirituales divitias credentibus largiebantur: egeni in terris, in cælis divites. « Ut nihil habentes, omnia autem possidentes. » Hoc fuit in apostolis gloriosum, ut sine sollicitudine et nomine possidendi non solum ea, quæ in possessionibus erant, sed et ipsos eorum dominos possiderent; omnia enim necesse erat ante eorum poni pedes causa virtutum, sicut legimus in Actibus apostolorum (Act. iv, 35).

(Vers. 11.) « Os nostrum patet ad vos, o Corinthii. » Hoc libertatis causa loquitur, et puræ conscientie; male enim sibi conscia meus loqui trepidat, sensum perdit, in verbis errat. « Cor nostrum dilatatum est. » Eorum cor dilatatur, qui fiducia bonæ conversationis gaudent in sese, aut certe futuri spe (47) præmii in tribulatione non angustantur; quia sicut in hac vita nisi præcesserit labor, redditus non sequitur: ita et in rebus divinis, si non exitia anteierint, præmium non sequetur.

(Vers. 12, 13.) « Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris, eandem habentes mercedis retributionem. » Hoc dicit, quia non oberat magistris, si discipuli male verterentur, contemnentes vigorem doctrinæ; quia unusquisque pro operibus suis mercedem accipiet; quia quod ad magistros pertinet, non tacuerunt, dicente Domino ad Ezechielem prophetam: « Exalta vocem tuam, et loquere ad plebem: si te audierint, lucraberis eos: si quominus, tu animam tuam salvabis (Ezech. iii, 19). »

(Vers. 14.) « Sicut filiis dico, dilatamini et vos, et nolite jugum ducere cum infidelibus. » Ad bonam conversationem et spem eos hortatur; ut fidentes et purgantes conscientias suas, possint in semetipsis gaudere, habentes fiduciam puræ mentis, sicut et eorum magistri, separantes se ab infidelium societate in operibus malis. Et bene ergo agendo, et

est quæ deserit in adversitate.

(46) Ms. Corb., quia tristitia gaudium eorum exaggerabant.

(47) Nonnulli mss., aut certi futuri spe, etc.

futura sperando, dilatari vult illos animo; qui enim laborat, et futura non credit (48), sicut infidelis, angusti animi est desperatione futuri.

(Vers. 15, 16.) • Quæ enim (49) participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas lumini cum tenebris? quæve consensio Christi cum Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? vel quæ conventio templo Dei cum idolis? Manifestum est hæc quæ enumerat esse contraria; ac per hoc fugiendum ab his docet, quia dicit Dominus: « Nemo potest duobus dominis servire (Matth. vi, 24). » Lex enim justitiam prædicat, ut fugiatur iniquitas: lumen ostendit, quod est veritas; ut ab ignorantia, quæ tenebræ sunt, recedatur: Christum in Dei mysterio annuntiat; ut a diabolo, qui se Deum mentiri vult, abscedatur: credentibus vitam pollicetur æternam; ut perfidia exuti, ab omni infidelium errore sint alieni: idola prohibuit coli; quia templo Dei sunt inimica. « Vos enim templum estis Dei vivi. » Nihil tam inimicum homini quam idola; quia ab unius Dei fide cogunt eum recedere.

(Vers. 17, 18.) • Sicut dixit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, et inter eos ambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus (Levit. xxvi, 12). Quapropter exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus, et immundum nolite tangere (Isa. lxi, 11); — « et ego suscipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens (Jerem. xxxi, 33). » Interim primæ causæ sensum explicemus: 187 ut cujus personæ verba sint, declaremus dicentis: • Quoniam inhabitabo in illis, et inter eos ambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus. » Hæc verba Christi sunt; hoc est enim, quod inter cætera Jeremias testatus est dicens: « Post hæc in terris visus est, et inter homines conversatus est (Baruch. iii, 38); » hic enim habitavit in nobis, dicente Joanne apostolo: « Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. i, 14). » Et quia Deus noster est, dicit iterum Jeremias: « Hic est Deus noster (Baruch. iii, 36). » Et quia populus ejus sumus, dubium non est; Ecclesia enim Christi est. Ideoque separari nos vult ab omni contaminatione; ut suscipiat nos in filios, sicut dicit: « Filioli, adhuc modicum tempus vobiscum sum (Joan. xiii, 33). » Et quia omnipotens est, puto ambigi non debere. Si enim, sicut ipse dicit, « quæcunque facit Pater, eadem et Filius facit similiter (Joan. v, 19); » hoc est Filium omnia posse, quæ potest et Pater. Si quid non potest Pater, non potest et Filius. Sed idoneus est Filius, qui dicit de Patre: « Apud Deum autem omniaabilia sunt (Matth. xix, 26). » Hoc testimonio et nos ad pu-

ram vitam exhortatus est, et Dominum nostrum Jesum jam olim Dominum nostrum (50), et suscepturum nos in affectu charitatis suæ, prædestinatum ostendit.

CAPUT VII.

(Vers. 1.) • Hæc ergo habentes promissa, charissimi, mundemus nosmetipsos ab omni inquinamento carnis, perficientes sanctitatem Spiritus in timore Dei. Manifesta sunt, quæ dicit; inquinamentum tamen carnis multifarie intelligendum est. Ideo etenim non dixit, ab inquinamento carnis: sed ab omni inquinamento; ut tota vitia carnalia fugiamus; omne enim quod lex prohibet, carnale est. « Ut perficiamus sanctitatem spiritus in timore Dei. » Sanctitatem sic perficimus spiritus, si in timore Dei recta sequamur; ut sub nomine Christi a peccatis nos abinentes sancti simus. Qui enim sine professione Christi a vitiis se cohibere videntur, sanctificati sunt juxta mundum, non secundum Dei spiritum; quia secundum Deum hi mundi sunt, qui fideles sunt: cæteri vero, qualesvis sint, immundi sunt. Quidquid enim sine Christo est, immundum est, sicut dicit ad Titum: « Quia infidelibus nihil est mundum; inquinata est enim eorum mens et conscientia (Tit. i, 15). »

(Vers. 2.) • Capaces estote nostri. Nemini nocuimus, neminem gravavimus (51), neminem circumvenimus. Considerare vult illos quæ dicit; ut receptis his in animum, conferant secum vera esse, quæ loquitur; et spernentes hos quos tangit, omnem animum transferant ad eos quos vident vero affectu se diligere. Pseudo enim apostoli erant qui et nocebant illis, corrumpentes sensus illorum, et gravabant sacculos eorum circumventionem serpentinæ astutiæ.

(Vers. 3.) • Non ad condemnationem vestri hoc dico. Hoc est, non vos abjicio, sed ut corrigatis moneo; qui enim aliquem condemnat, non illi dimittit. Prædixi enim jam vobis, quod in cordibus nostris estis ad commoriendum et ad convivendum. Ex prædictis vult illos cognoscere, quo animo loquatur ad eos. Quos enim participes vult habere et ad præsentem passionem pro Christo, et ad futuram vitam, non utique illos abjicit; sed ut participatione dignos se faciant exhortatur.

(Vers. 4.) • Multa mihi fiducia apud vos, multa mihi gloriatio de vobis: repletus sum consolatique, superabundo gaudio in omni pressura nostra. Fiducia hæc de primæ epistolæ correptione est, quam quia non aspere susceperunt, fiduciam dederunt admonendi se; visi sunt enim velle corrigere se, unde gloriatur. Pro his animum etiam suum consolatum ex hac parte pronuntiat, in tantum ut in

(48) Omnes edit., et quidam mss., qui enim operatur, laborat, et futura non credit; aptius reliqui mss. omittunt operatur; e quibus Corb. tantum subjungit, angustatur animus ejus desperatione.

(49) Rom. edit., Quæ portio justitiæ, etc.

(50) Rom. edit. sola, ipse dicit, quod quæcunque

facit Pater, eadem et Filius facit similiter: hoc est, quod Filius omnia potest, quæ potest et Pater. Patrem vero omnia posse testis idoneus est Filius... Hoc prophetæ testimonio.... et Jesum jam olim Dominum nostrum, etc.

(51) Rom. edit., neminem corrupimus,

omni pressura superabundare se gaudio obtestetur ; A videns enim esse spem in his, pro quibus angustias patitur, gaudet, cum tribulatur ; certus mercedem se a Deo accepturum acquisitæ salutis eorum.

(Vers. 5.) « Etenim cum venissemus in Macedoniam nullam requiem habuit caro nostra (52). » Pressuras et cædes memorat, quas patiebatur causa credentium, ut magis provocet eos ad charitatem. « Nullam, inquit, requiem habuit caro nostra ; » ut compaterentur eis, certi quia pro salute fidelium animas suas traderent usque ad mortem. Antequam digereretur enim tribulatio et corporalis injuria, altera veniebat ; ut requies patienti non esset. Nam quoniam sensu bruta est omnis caro, idcirco 188 nullam requiem hanc habuisse vel habere in passione significat : animam autem, B quanquam ipsa patiebatur in corpore ; ex hac tamen parte requiem habere, qua sperat pro tribulationibus his, quæ pro fide irrogantur a perfidis, daturum Deum mercedem. Denique in ipsa pressura Deo hymnos canebant.

(Act. xvi, 9 et seq.) « Sed in omnibus afflicti fuimus. » Juxta historiam, Domino vocante, intraverunt in Macedoniam : et cum non pauci credidissent, invenissentque solatium Lydiæ mulieris, quæ cum omnibus suis credidit ; tunc factum est ut spiritum pythonem, id est, divinum fugaret de ancilla quorundam, qui videntes perdidisse se non minimum quæstum, quem puella referebat divinando, concitaverunt seditionem Paulo et Silæ, et traxerunt eos in forum ad magistratus : qui multas C eis plagas imponentes, miserunt eos in ima carceris, ita ut pedes eorum in nervo concluderent. Hæc est pressura quam passi sunt in Macedonia. Et hinc est unde dicit : « Nullam requiem habuit caro nostra. »

« Foris pugnae, intus timores. » Pugnae erant corpori, dum cædebatur : animo timores. Illic enim timor est, ubi intellectus est ; sed timor hic propter eos erat qui crediderant, ne passione ejus scandalizarentur. Nam sibi quid jam timeret, qui patiebatur ? præterea cum dicat in Actibus apostolorum, non solum ligari, sed et mori paratum se pro nomine Jesu Christi (Act. xxi, 13). Videtur ergo totum hominem afflictum in carne significasse, ut ex parte spiritus qui homini datur, ut maneat, quia impassibilis est, affligi potuisse minime intelligatur : sed ut homo totus ex parte corporis et animæ afflictus in carne dicatur ; ex parte vero spiritus impassibilis.

(52) Mss. Corb., caro nostra. Numquid sensum habet caro, ut sine animo patiat ? Sed per carnem totum hominem significavit, sicut et Salvator : Spiritus, inquit, promptus est, caro vero infirma. Quia enim erat et Spiritus sanctus in eis, non potuit dicere : Nullam requiem habuit spiritus noster, quia est impassibilis. Sed ad comparisonem ejus totum hominem carnem dixit, sicut ad solis claritatem stellæ tenebrosæ sunt, quia spiritus lætus erat, sciens illos per tribulationem proficere. Sed in omnibus afflictis, etc.

(53) Cod. Corb., significasse. Potest et sic intel-

ligi, ut foris pugnae, id est, in publico a perfidis fierent contra fidos, dum furore pleni resistebant veritati : cujus rei nuntius (53) intus timorem generabat, ubi erat Apostolus. Quis enim homo non timeat angustias ? Sed quia in Dei rebus propensior erat, timorem hunc spe superabat.

(Vers. 6.) « Sed qui consolatur humiles Deus, consolatus est nos in adventu Titi. » Quoniam Deus suorum non est immemor, sed semper dat eis in tribulatione solatium, acceleravit adventum Titi, ut refrigerio esset positus in fervore. Magna enim consolatio est patientis, si secum habeat condolentem.

(Vers. 7.) « Et non solum, ait, in adventu ejus, sed etiam in consolatione qua consolatus est ipse in vobis. » Plus addit ad consolationem ; quia audisse se a Tito significat conversionis eorum promptam voluntatem (54), in tantum ut Titus qui dolorem habebat inobauditionis eorum, consolationem acciperet de pœnitentia illorum. Quantum affectum haberet circa eos, ostendit Apostolus (55) ; ut nec ima carceris, nec plagarum dolorem computaret, cissi corporis, neque nervum, quo pedes ejus conclusi erant : sed audita correctione eorum, lætaretur, et immemor factus passionum, Deo gratias ageret pro eorum salute, sic hoc æstimans quas remunerationem tribulationum. « Annuntians nobis vestrum desiderium. » Nuntiavit Titus desiderium habere illos emendandi se ; addiscentes enim quæ promissa sunt bene viventibus, incitati sunt ad desiderium horum. « Vestrum fletum. » Corrupti flebant, dolentes quia peccaverunt, nec excusare nisi sunt ; unde Apostolus gloriatur in his. « Vestram æmulationem pro me ; » addicentes enim charitatem Apostoli erga se, cœperunt illum defendere contra adversarios.

(Vers. 8.) « Ita ut magis gauderem ; unde etsi contristavi vos in epistola, non me pœnitet. » Manifestum est non debere pœniteri ex hac re, quam secutus talis effectus est ; quoniam severius in prima epistola corripuit errores eorum. Non, inquit, me pœnitet asperius scripsisse ; quia hoc causa poposcit.

(Vers. 9.) « Et si pœniteret, video quod epistola illa, etsi ad horam contristavit vos, nunc gaudeo. » Hoc dicit, « quia si me pœniteret, » inquit, propter charitatem ; « quia vos contristavi, » consolatio succederet gaudii (56) ; quia profuit quod vos contri-

ligi, ut foris pugnae, id est, in publico a perfidis contra fidos esset dissensio : cum strepitus ejus rei nuntius, etc.

(54) Nonnulli mss., conversiones eorum prompta voluntate ; aliqui, promptam voluntatem.

(55) Idem mss., Quantum affectum se habere circa eos ostendit Apostolus !

(56) Rom. edit., Etsi pœnituisset, videns quod... Hoc dicit : Etsi pœnituisset, propter charitatem, quia vos contristavi, nunc gaudeo : quia consolatio succedit gaudii.

stavi. « Non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad poenitentiam; contristati enim estis secundum Deum. » Idcirco 189 gavisum se dicit; quia cum pudore contristati sunt, non cum ira. Qui enim reprehensus pudorem patitur, corrigere se promittit: qui vero irascitur, pejorem se futurum ostendit. « Ut in nullo detrimentum patiamini ex vobis. » Ut omnia, inquit, nostra effectum habeant in vobis, etiam quod contristavimus vos, pro vobis est.

(Vers. 10.) « Quæ enim secundum Deum est tristitia, poenitentiam ad salutem stabilem operatur. » Manifestum est quod qui tristis est, quia peccavit, secundum Deum tristis est; dolet enim quia fecit quod odit Deus. Hoc ad stabilitatem salutis pertinet.

« Tristitia autem hujus mundi mortem operatur. » Hoc dicit, quia sicut secundum Deum tristitia vitam operatur; poenitet enim, et sperat Dei misericordiam: ita secundum mundum tristitia mortem operatur. Detectus enim peccator tristis est quasi puniendus, non habens a quo speret misericordiam; et si forte ad præsens defuerit, qui vindicet, Dei tamen judicium evadere non poterit.

(Vers. 11.) « Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari quantam in vobis perficit sollicitudinem. » Verum est quia qui poenitet, sollicitus est, ne denuo peccet. « Sed excusationem. » Recte, quia poenitentia non habet excusationem, sed confessionem. « Sed timorem. » Ostendit timorem (57) in peccatore, qui delicti causæ veniam postulat. « Sed desiderium. » Desiderat reformari se, qui se scit factum per peccatum deformem. « Sed æmulationem. » Zelum incipit pati bonorum operum perficiendorum, qui intelligit pro se esse, quod corripitur. « Sed vindictam. » Necesse est ut quis vindicet eum, cujus erga se sentit affectum: et in seipsum vindicat, qui se causa delicti affligit. « In omnibus castos vos exhibuistis esse in eo negotio. » Quando omnia quæ ad profectum melioris spei pertinent, meditati videntur, zelum habentes Apostoli et præceptoris sui in omnibus officiis humanæ conversationis, duce fide, probos se videri contendunt (58).

(Vers. 12.) « Igitur et si scripsi vobis, non propter eum qui inique versatus est. » Inique versatum dicit illum, qui incestum admiserat: nec non etiam hos tangit, quos injuria et fraudes fratribus in prima epistola fecisse significat (I Cor. vi, 7). « Sed neque propter eum, qui inique tractatus est. » Hi inique tractati sunt; quia fratribus contraria passi sunt. Hic sensus est, quem in capite epistolæ memorat, ubi dicit: « Si cui aliquid donastis, et

A ego (supra, cap. ii, vers. 10). » Ostendit enim non magis horum causa, qui peccaverunt, scripsisse se remitti illis debere, sed magis propter Ecclesiam; quia in uno male agente multi sunt, qui confundantur: et in uno contumeliam aut fraudem patiente, multi sunt qui indignentur; quia si patitur aliquid unum membrum, compatiuntur omnia membra. « Sed ut manifestaretur sollicitudo nostra, quam pro vobis habemus coram Deo. » Emendando injustos, et pollutos sanctificando, et Ecclesiam reconciliando, totius populi sollicitudinem se habere demonstrat, secundum quod supra memoravi.

(Vers. 13.) « Ideo et consolationem accepimus. » Accepisse se, ac per hoc et dare dicit consolationem. Accepit autem, cum didicit corrigere se velle (59), quos arguebat, ut per poenitentiam se reformarent: dat autem, dum eos revocat ad Ecclesiam; ne diu contristati desperarent de se, et ad publicam et funestam vitam declinarent. « In consolatione autem nostra, magis magisque gavisi sumus super gaudio Titi (60); quia requievit spiritus ejus in omnibus vobis. » Corruptos per primam epistolam audiens se velle corrigere, consolationem accepit. A Tito autem addiscens quia dolorem paterentur erroris sui, auctus est in consolatione, gaudio repletus; quia voluntas eorum in opere cœperat approbari, Tito hoc idoneo teste cum lætitia animi referente.

(Vers. 14.) « Quoniam in quibuscunque de vobis gloriatus sum, non sum confusus. » Antequam pergeret Titus ad Corinthios, audivit ab eis, id est, ab Apostolo, et qui erant cum eo, bonam voluntatem esse Corinthiorum in emendandis vitiis; ac per hoc regresso, et eadem referente, non utique confusus est Apostolus, sed alacer factus est; quia non aliter invenerat Titus, quam audierat ab eis.

« Sed quemadmodum omnia vobis in veritate locuti sumus, ita et gloriatio nostra apud Titum veritas facta est. » Exsultans in spiritu hæc scribit Apostolus, sic gaudens in his; ut efficaciam eorum tam veram probet, quam est et prædicatio ejus 190 ad eos, in correptione duntaxat. Veritas enim arguentis in eo ipso tunc videtur esse manifesta, si ii qui arguuntur, incipiant emendare (61) se; dum enim correpti immutantur, testimonium perhibent arguenti.

(Vers. 15.) « Et viscera illius abundantius in vobis sunt. » Animum et affectum Titi dicit esse in eis, quia vidit profectum illorum; sancti enim animus in omni bono est. « Reminiscentis omnium vestri obedientiam, quomodo cum timore et tremore excepistis illum: » Scientes Corinthii ab Apostolo esse missum Titum ad se, qui in tantis vitiis

(57) Mss. Corb., *Sed indignationem. Non indignatur qui correptus confitetur. Sed timorem, etc.*

(58) Idem cod. Corb., *ducem fidei, prout possent, videre contendunt.*

(59) Omnes edit. et mss. nonnulli, *cum dicit corrigere velle; Rom., se velle, quos arguebat, cod. Corb., dicit cum eos se correxisse quos arguerat:*

reliqui melius, *cum dicit, etc.*

(60) Rom. edit., *gaudio repleti sumus super consolatione Titi.*

(61) Cod. Corb., *ad eos qui in correptione duntaxat proficiebant..... si quæ arguuntur, incipiunt emendari.*

ab ipso jam fuerant correpti, territi sunt in adventu ejus. Et quia vitam suam cœperant emendare, solliciti erant obaudire præceptis ejus, ut regressus, animum Apostoli mitigaret eis: quamobrem Titum laudasse significat, nam in Tito Apostolum reveriti sunt.

(Vers. 16.) « Gaudeo quod in omnibus confido in vobis. » Non solum in bona voluntate eorum lætatus est, sed et in operibus bonis, quibus quæ peccaverant, emendabant. Ideo, « in omnibus, inquit, confido in vobis. »

CAPUT VIII.

(Vers. 1, 2.) « Notam autem vobis facimus, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedoniae, quod in multa probatione pressuræ abundat gaudium ipsorum. » Quoniam Macedones devoto animo perceperunt verbum fidei, idcirco eis gratiam datam a Deo dicit, ut in tribulatione Pauli et Silæ, quam supra (cap. vii, vers. 5) memoravi, scandalum non paterentur: sed in exultatione mentis acciperent confidentes de spe promissa, ut probatos eos horum passionibus demonstrarent. « Et quod profunda paupertas illorum abundavit in divitiis simplicitatis eorum. » Votum eorum prædicat, quia cum tenui (62) essent substantia facultatum, animus ipsorum dives inventus est in ministerio sanctorum; pura enim conscientia operati sunt, non ut hominibus, sed ut Deo placerent.

(Vers. 3.) « Quia testimonio illis sum, quod pro viribus, et supra vires voluntarii fuerunt. » Quantum dignum fuit, et Deo placitum, qui vires illorum scivit, in facultatibus dederant, ad ministerium. Et quia ex toto corde Deo se dederant, amplius volebant offerre, quam eorum vires admittebant.

(Vers. 4.) « Cum multis precibus orantes suscipi in gratiam et communionem ministerii, quod fit in sanctos. » Tam simpliciter et devoto animo obtulisse illos ministerium, quod ultra vires eorum erat, prædicat: ut cum lacrymis deprecantes offerrent, ut vel sic cogere accipi a se, quod accipiendum non videbatur: quia pius erat, quam poterat eorum substantia; ne forte eis postea egestas boni operis poenitentiam suaderet. Sed quia tales se ostenderunt, ut puro animo jam præsentia postponentes, futuris se promissionibus confidentia fidei confirmarent, accipi ab eis visum est; ne boni cordis gratia fructum mitteret.

(Vers. 5.) « Et non ut speravimus; quin imo semetipsos primum dederunt Deo, deinde nobis per voluntatem Dei. » Idcirco, inquit, ab his accipi debuit; quia prius emendantes (63) errores pristinos et vitæ vitia ac moru, ultra quam sperabatur, Deo se devoverant. Visum est enim simpliciter

illos hoc agere, ut nec timeret, cui offerebatur, accipere; quia non utique hoc animo offerebant, ut redimentes præpositos suos, vitia eorum paterentur, nec arguerent; quia munera excæcant oculos, et vim auctoritatis inclinant. Dantes ergo se Deo, dum emendant vitia: deinde fratribus, dum offerunt sumptus, contristari debuerunt, qui ante prope quam inciperent, perfecti esse voluerunt. Horum igitur exemplo invitavit Corinthios ut ea quæ cœperant, hac exhortatione aucti, mente sedula consummarent.

(Vers. 6.) « Ita ut rogaremus Titum, quod quemadmodum cœpit, ita consumet in vos etiam gratiam istam. » Quoniam Titi affectum sciebat sincerum circa istos, nec non hos obedientes ei, idcirco per ipsum etiam ad hoc opus exhortari illos facilius posse significat, ut quomodo in cæteris rebus exhortationis suæ habuit fructum in eis, haberet etiam in hac gratia, ut ad ministerium sanctorum promptos eos faceret: ut quia jam vitia emendabant, hujus largitatis fructum haberent. Qui enim ad hoc dant, ne arguantur, nullum fructum hujus rei habebunt.

191 (Vers. 7.) « Vos autem quemadmodum in omnibus abundatis fide, et sermone, et scientia, et omni sollicitudine, et insuper illa quæ ex nobis et vobis est (64) charitate facite ut in hac quoque gratia abundetis magis. » Exhortatur illos, ut gloriantur de his apud cæteras Ecclesias. Hæc est enim probatio emendationis eorum, si prompti sint ad ministerium sanctorum.

(Vers. 8.) « Non secundum imperium dico, sed propter aliorum sollicitudinem, et vestræ charitatis bonum animum comprobans. » Manifestum est quia non imperat, sed exhortatur; ut penuriam patientibus mittant sumptus, et relevent sollicitudinem illorum bonum animum suum Deo et hominibus ostendentes, pro quare sine dubio mercedem accipient.

(Vers. 9.) « Nostis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi; quia propter nos pauper factus est, cum dives esset, ut illius inopia vos divites essetis. » Pauperem Christum dicit factum; quia Deus nasci dignatus est homo, virtutem potestatis suæ humilians, ut hominibus divinitatis divitias acquireret; ut sicut dicit Petrus apostolus (II Petr. 1, 4), divinae essent consortes naturæ. Homo ergo factus est, ut hominem in Deum assumeret, sicut scriptum est: « Ergo dixi: dii estis (Psal. LXXXI, 6). » Hoc modo exhortatur, ut largiendo quasi pauperes fiant, prosit paupertas eorum, sicut Christi paupertas profuit nobis; et Christus quidem nostri, non sui causa, pauper factus est nos autem, ut nobis proficiat.

(Vers. 10, 11.) « Et consilium in hoc do; hoc enim vobis utile est, qui non tantum facere, sed et

(62) Mss. nonnulli, detinissent substantiam. Lege de tenui essent substantia. etc

(63) Corb., ab his actibus ab fuit, qui prius emendatas, etc.

(64) Rom. edit., et illa quæ ex vobis in nos est. Quidam mss., quæ ex vobis in nobis, ut in hac, etc.

velle cœpistis ab anno priore: nunc ergo etiam A
facere consummate; ut quemadmodum prompta est
voluntas in vobis velle, ita sit et perficiendi ex eo
quod habetis. » Hoc dicit, ut voluntas illorum in
opere appareat, si vera est, secundum vires; ut
tantum det, quantum potest et vult animus, ut
munda fiat conscientia: non in simulatione, ut ho-
minibus placeat, et mercedem apud Deum non ha-
beat.

(Vers. 12.) « Si enim voluntas prompta est, se-
cundum facultatem acceptabilis est, non secundum
quod non habet. » Quoniam Corinthii ad hoc opus
ministerii provocantur, hoc eis indicitur, ut non
plus tribuant, quam possunt; ne plus forte offe-
rentes coacti, non voluntarii, gravati viderentur
sine mercede futuri, quia qui coactus aliquid facit, B
mercedem non habet. Ecclesiæ enim Macedoniæ
ultra obtulerunt cum precibus, ut probarent tota
se voluntate hoc facere, ut plus offerrent, quam
poterant, ideoque acceptabile fuit. Quanto enim am-
plius obtulerunt, tanto plus accepturi sunt. Nam si
tantum quis det, quantum vult, aut potest, acce-
ptum est; iudicio enim videtur hoc facere: ac per
hoc tantum det, quantum potest et vult animus, ut
rei hujus possit habere mercedem (65).

(Vers. 13, 14.) « Non enim ut aliis refrigerium
sit (66), vobis autem angustia. » Verum est, quia
sic dandum est, ut non egestatem præstet dantibus.
« Sed ex æqualitate in hoc tempore. » Dicit hoc,
ut quantum habet, ad tempus dividat cum sanctis,
non enim plus exigitur, quam sibi debet retinere. C
Quia, « Diliges, inquit, proximum tuum sicut te
ipsum (Levit. xix, 18). » Unde Zacchæus: « Ecce
dimidium, inquit, bonorum meorum do pauperibus
(Luc. xix, 8). »

« Ut vestra abundantia ad illorum inopiam, et
illorum abundantia fiat ad vestram inopiam. » Hoc
est quod dicit, ut quia juxta tempus sancti inopiam
patiuntur, deserentes omnia mundi, et se in divinis
solis operibus constituentes, ut doctrinæ atque ora-
tioni insisterent ad profectum multorum, ii qui cre-
diderint, quique artibus aut negotiis insistunt, aut
certe facultates paternas habent, ministrent sancto-
rum inopiis: et iterum sancti illic ubi divites sunt,
et isti inopes, communicent eis, quasi vicem repen-
dentes ministerio illorum, sicut dicit Dominus: D
« Quamdiu fecistis uni ex minimis istis, mihi fe-
cistis (Matth. xxv, 40). »

« Ut fiat æqualitas, sicut scriptum est. » Hæc est
æqualitas, ut quia isti in hoc tempore ministrant
sanctis, reddantur illis vices in futuro; debitores
enim sibi faciunt sanctos.

(Vers. 15.) « Qui multum habuit, non abundavit;

(65) Cod. Corb., *accepturi sunt. Si enim voluntas
prompta est, secundum id quod habet, accepta est,
non secundum quod non habet. Ipse sensus est, quia
si tantum det quantum vult et potest, acceptum est.
Iudicio enim videtur hoc facere, ac per hoc rei hujus
habere mercedem.*

et qui modicum, non minoravit. » Hoc in Exodo
legitur (cap. vi, vers. 18). Plus enim sancti habent
in spe futuri sæculi et magis quam ii qui in hoc
tempore videntur divites; et tamen æquabuntur
illic utrique, ut sicut beneficio horum sanctorum
inopia sustentatur, ita et beneficio sanctorum divites
fiant hi in futuro sæculo, in quo videntur pauperes.
Non enim totos se dederunt Deo, 192 ut hic pau-
peres, illic essent divites; sed ex hac parte quia
hic divites sunt illic pauperes, sanctorum suffragio,
qui hic positi, jam illic mente sunt, ditabuntur.
Non enim quaecumque meritum est de justis labo-
ribus ministrare sanctis.

(Vers. 16, 17.) « Gratias autem Deo, qui dedit
hanc ipsam sollicitudinem pro vobis in corde Titi,
quoniam consolationem quidem accepit (67). » Deus
qui justus est, sciens Corinthios velle proficere, Titi
affectum incendit circa eos, ut adimpleret exhorta-
tione sua voluntatem illorum in opere bono: qui
videns profectum illorum consolatus est, lætatusque
in eis. « Cum sit autem sollicitior, voluntarius pro-
fectus est ad vos. » Hoc est, videns proficere illos
circa bonos actus, sollicitior factus est circa affectum
illorum; ita ut voluntarius proficisceretur ad eos,
qui prius etiam rogatus se excusarat ab eis propter
vitia illorum.

(Vers. 18, 19.) « Misimus autem cum illo fra-
trem nostrum, cujus laus est in Evangelio per om-
nes Ecclesias: non solum autem, sed etiam ordi-
natus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ
in hanc gratiam, quæ ministratur a nobis per
Domini gloriam (68), et sollicitudinem nostram. »
Istum commendant, quia ignorabatur ab his, ut
scirent in quanta jam essent boni opinione, ad
quos tales viri mittebantur: ut congauderent cum
eis, augentes eos in fide operationis Dei, ad cujus
gloriam sollicite hoc agebant vicarii Christi,
ut conditor Deus cœli et terræ agnosceretur in
his.

(Vers. 20.) « Devitantes hoc, ne quis nos vitu-
peret in hac plenitudine, quæ ministratur a nobis. »
Quoniam de ministerio agebatur, ideo hoc subjecit;
ne negligens circa curam pauperum vel sanctorum
judicaretur, si hoc segnius ageret. De hac enim re
constituerant inter se apostoli, ut memores essent
pauperum, quod ad Galatas significat (Galat. ii, 10).
Cum ergo invituperabilis esset in omnibus Aposto-
lus; ne in hac causa indiligens judicaretur; idcirco
hoc se præmonere significat, ut hoc opere impleto,
in omnibus sollicitudo ejus et providentia appa-
reret.

(Vers. 21.) « Providemus enim bona non solum
coram Deo, verum etiam coram hominibus. »

(66) Rom. edit., *relaxatio sit. Tertio autem versu
vet. edit. cum mss. nonnullis, Sed ex æquitate.*

(67) Rom. edit., *exhortationem quidem accepit.*

(68) Eadem edit., *Domini gloriam, et promptitu-
dinem vestram.*

Providet bona coram Deo, dum quod jubet Deus A anno priore. » Post Macedones Achaia, id est, circa ministerium sanctorum vel pauperum, fieri docet : coram hominibus vero providet bona ; quia tales mittit ad hoc opus exhortandum, qui probitate sua non faciant eis scandalum : sed provocent eos, ne bona doctrina Apostoli per improvidos ministros ejus in vituperationem caderet.

(Vers. 22, 23.) « Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quem probavimus in multis sæpe sollicitum esse, nunc vero multo sollicitiorem, multa fiducia vestri, sive per Titum qui est socius meus, et adjutor in vobis, sive per fratres nostros apostolos Ecclesiarum gloriæ Christi. » Titum ideo socium suum vocat, quia et ipse episcopus erat, cui ministrum dedit notum in omnibus Ecclesiis ipsius provinciæ : quibus addit et Tertium fratrem, B probatum in multis operibus bonis atque sollicitum. Per Titi autem relationem (69) referentis bonam voluntatem Corinthiorum et cæterorum missorum, quos apostolos Ecclesiarum gloriæ Christi appellat, sollicitiorem se factum ostendit videndi illos, et exhortandi ad ministerium sanctorum. Fiduciam enim accepit, audiens meliores esse factos Corinthios. Unde satagebat ad eos, certus quia obaudirent bona opera facere.

(Vers. 24.) « Ostentationem ergo charitatis vestræ, et nostræ pro vobis exultationis demonstrate, in ipsis in facie Ecclesiarum. » Commonet eos, ut in his quos mittit, dilectionem suam ostendant ; ut bona quæ de ipsis audierant, vera probarent. Sic enim ostendebant profecisse se monitis Apostoli, si missos ab eo cum honore exciperent ; ut cæteræ Ecclesiæ agnoscerent vera esse bona quæ de eis dici cœperant. Provocat ergo animos eorum, quia de quo bene sentitur, solet se meliorem præbere (70).

CAPUT IX.

(Vers. 1, 2.) « Nam de ministerio quod fit in sanctos, supervacuum est mihi scribere vobis ; scio enim promptam voluntatem vestram, pro qua de vobis glorior apud Macedones. » Et hæc oblectantis verba sunt. Superfluum enim esse dicit scribere se de ministerio quod fit in sanctos, ut de his bene sentire 193 videatur : superfluum est enim si commoneas eum quem scias facturum. Sed ut diligentiam suam ostendat, necessarium est ut scribat, D et ut hos promptiores faciat, et quid de eis cæteris prædicet, manifestet. Superflua enim solent majorem parere sollicitudinem ; nam et Dominus non dubitans de amore erga se Petri apostoli, tertio dicit ei : « Simon Joannis, amas me (Joan. xxi, 17) ? » Quæ trina repetitio quasi superflua videtur, sed prodest ad perfectionem monitionis ; ut sciat magna se cum diligentia debere curare, quod frequenter mandatur. « Quoniam Achaia parata est ab

anno priore. » Post Macedones Achaia, id est, Ecclesiæ provinciæ Achaia (non omnes, quia et Corinthii Achaici sunt) præparaverant se æmulatione ducti Macedonum, ut ministrarent sanctis. Quo dicto plus exhortatur Corinthios, cum dicit illos paratos ab anno priore, sed exspectare jam hoc, ut divideretur ministerium illorum pro uniuscujusque necessitate. « Et vestra æmulatio provocavit plures. » Post Macedones Achaiani paratam dicit, deinde ut et Corinthii fiant parati secundum promissum suum, cæteræ vero Ecclesiæ æmulatione Corinthiorum, dum audierunt illos prius multis erroribus fuisse implicatos, post autem corrigentes se, bonæ voluntatis effectos (71), incitati sunt ad bonum opus ; quia si ii qui post acceptam fidem male versati sunt, hanc cœperant habere voluntatem ; quanto magis isti, in quibus hæc vitia non sunt reperta ?

(Vers. 3.) « Misi autem fratres ; ne gloria nostra, qua vos præferimus, inanis fiat in hac parte ; ut quemadmodum dixi, parati sitis. » Hos fratres memorat, quos supra, id est Titum, et quos ei adjunxit adjutores, qui impensius exhortarentur eos ad promissionem implendam in ministerio sanctorum ; ut non solum litteris, sed et facie ad faciem oblectarent eos crebris admonitionibus ; ne exultatio apostoli, qua in splendore animi eorum gloriabatur, evacuaretur. Sæpius ergo hoc memorans, sollicitudinem suam circa eos ostendit, nolens illos confundi.

(Vers. 4.) « Ne cum venerint mecum Macedones, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos, ut non dicam omnes vos, in hac parte. » Manifestum est quia si non hoc inventum fuerit, quod testificatus est de his, et ipse erubescat de ipsis, et ipsi amplius confundantur ; qui nec propterea quod testis eis exstitit Apostolus, id agere nisi sunt, quo verum illud facerent vel propter tanti viri personam.

(Vers. 5.) « Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut præcederent ad vos, et præpararent promissam benedictionem hanc vestram paratam esse : sed sic quasi (72) benedictionem, non quasi circumventionem. » Ut sollicitudinem suam adhuc manifestet, rogasse se dixit fratres, per quos admoniti adimplerent, quod promiserant et non implebant. Cum supra Titum dicat voluntarium profectum, hoc est, non illi fuisse extortum, sed mox ut audivit, libenter amplexus est ; ut videatur voluntarius ad illos profectus propter spem illorum : nunc non ideo se rogasse hos significat, quasi nolentes ire ; sed suum affectum probat circa illos, quando volentes ire insuper rogat ; ut sine aliqua mora fiat, quod et illi volunt, et hic precatur. Hoc ergo agit cum his, ut in promissione sua fideles

(69) Nonnulli mss., *Per Titi autem revelationem.*

(70) Corb. cod., *se se meliorem debet præbere.*

(71) Quidam mss., *bonæ voluntatis affectibus.*

(72) Rom. edit., *benedictionem hanc vestram : sed sic eam paratam esse, quasi, etc.*

sint, et se ideo commonere propter existimationem illorum, non circumvenire; sed ut tantum offerant, quantum non pœniteat.

(Vers. 6, 7.) « Hoc autem dico : quia qui parce seminat, parce et metet. » Parcum avarum significat, cui extorquetur, ut inferat; pœnitent enim quia promisit. Hoc de tarditate illorum colligit, qui olim promiserant, et diu deliberabant. Huic parco parva messis est; quia cum dubitatione seminat; nescit enim prodesse quod facit. « Qui autem in benedictione seminat, de benedictione et metet. » Hic in benedictione seminat, qui bona voluntate sub spe futuræ retributionis hoc agit. « Unusquisque secundum propositum cordis, non ex tristitia aut necessitate; hilarem enim datorem diligit Deus. » Docet illos tunc prodesse hoc in futurum, si læto animo fiat. Ex his enim qui inferunt, hunc elegit Deus, cui retribuatur, qui devoto corde operatur, quasi thesaurizans apud Deum, quia qui invitus facit propter præsentem pudorem, ne aliis inferentibus turpis inveniatur, mercedem non habet.

(Vers. 8.) « Potens est Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. » 194 Dei potentiam adesse illis exoptat, ut sicut in emendandis vitiis et doctrinæ veritate compungit corda illorum; ita et in hoc faveat cœptis illorum, ut abundant in omni opere bono per gratiam Dei. « Ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omni opere bono. » Hoc dicit et optat, ut in omni re semper sufficientes sibi sint Dei nutu, nec indigeant iis quæ ad salutem necessaria sunt. Si ergo sufficientiam solam sibi eligant, poterunt in Dei opere abundare; illud enim sibi retinendo quod sufficit, cætera in usus sanctorum vel pauperum impendant necesse est: et hoc erit abundare in omni opere bono. Licet enim exigui hominis parvum sit, quod tribuit, abundat tamen, quia recto iudicio fit, et non solum quæritur quantum, sed et de quanto, et quo animo detur. Denique illa vidua in Evangelio (Luc. XXI, 3) de parvo laudata est, et qui multa mittebant, laudati non sunt. Illius enim parvum multum est; quia plus misit quam poterat; divites autem minus miserunt, cum plus possent; ac per hoc modicum illius, quæ ultra vires suas misit, plus inventum est quam divitum multum; quia de eo quod abundabat eis, miserunt. Qui ergo tantum dat quantum potest, recte facit: viduam tamen illam ante se habet; quia hæc omne quod habuit, misit.

(Vers. 9.) « Sicut scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum. » Hoc in psalmo scriptum est centesimo decimo primo, et per exemplum addit ad curam pauperum; ut in omni opere bono abundant. Si enim hujus qui pau-

peribus largitur, justitia manet in æternum; quanto magis ejus qui ministrat sanctis? Pauperes enim possunt dici, qui publice (73) egeni sunt: sancti enim discernuntur ab his; quia hi servi Dei sunt, insistentes orationibus et jejuniis, puram vitam agentes, sicut et Anna prophetissa (Luc. II, 37), quæ non discederat de templo, jejuniis et orationibus serviens die ac nocte, omnem mundi curam postponens. Misericordia ergo hæc, justitia appellata est; quia sciens qui largitur, omnia Deum communiter omnibus dare, quia sol ejus omnibus oritur, et pluit omnibus, et terram omnibus dedit: idcirco dividit cum iis qui copiam terræ non habent; ne beneficiis Dei privati videantur. Justus ergo est, qui sibi soli non detinet, quod scit omnibus datum: et justus [non solum hoc in tempore, sed et in æternum (74); quia in sæculo futuro hanc habebit secum in perpetuum.

(Vers. 10, 11.) « Qui autem subministrat semen seminanti: et panem ad edendum ministrabit; et multiplicabit semen vestrum, et amplificabit fructum justitiæ vestræ; ut in omnibus locupletemini in omni simplicitate. » Omnia Dei sunt et semina, et nascentia Dei nutu crescunt, et multiplicantur ad usus hominum: Deus ergo qui hæc dat, ipse et jubet de his communicari eis qui indigent; ac per hoc non poterit, qui tribuit juxta Dei voluntatem, Dei nutu non augeri incrementis hujusmodi ad amplificandum fructum justitiæ; danti enim addit, ut eo amplius (75) habeat, unde largiri possit. Hæc est justitia, ut quia Deus dat, retribuatur ex eo et homo ei, cui deest. Hos enim vult ministros esse eorum, qui potiora eligentes, copias præsentis temporis spernunt, totos se Dei rebus obligantes. Unicuique enim secundum bonam voluntatem Deum præstat auxilium; sancti enim qui nihil volunt hic possidere, nisi victum habere et vestitum, hos qui hæc habere volunt, tutores illorum Deus esse disposuit; ut qui bene et simpliciter eis ministraverit, amplificetur Dei nutu; ut habeat unde largiatur semper, et ad præsens locupletatus, et in futurum. Semel enim seminans, bis metet; ac ut si futuris consulit (76) spebus, nolit eos subjectos habere, sed magis se eis inclinet; quia a Deo hujus rei accipiet mercedem. Si enim ad præsens humiliari eos sibi voluerit, spem futuri amittit; hic enim accipit mercedem operis sui, hoc non simpliciter agens, sicut dicit Dominus: « Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam (Matth. VI, 16). »

(Vers. 12, 13.) « Quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo (77). Quoniam mysterium officii hujus non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed et abundabit per multorum gratiarum actiones in

(73) Omnes edit. et quidam mss., qui publicani egeni sunt; rectius alii mss., qui publice, etc.

(74) Mss. nonnulli: Iste ergo est qui.... et istius justitia non solum in tempore manet.

(75) Cod. Vall., additur, ut egenus amplius, etc.

(76) Non pauci mss., si futuris speciebus; Laud.,

rebus consulit.

(77) Vet. edit. et mss. nonnulli, si quis operatus, Rom. edit. cum cæteris mss., quæ operatur. At in sequenti versu ms. Carn. solus, ministerium sacrificii.

Deo, per probationem ministerii hujus, magnificantes Deum in subjectione confectionis vestrae in Evangelio Christi, et in simplicitate communicationis in illos, et ipsorum orationes (78) pro vobis desiderantium vos videre, propter superabundantem gratiam 195 Dei in vobis. Gratia autem Deo super inenarrabili dono ejus. » Hoc dicit quia quicumque operatur per dispensatores doni Dei hoc opus unde gratiae agantur Deo, ab iis qui necessarios sumptus accipiunt sub nomine Christi, non mendicitati subiecti, sed Deo, de cujus bonis ali se norunt: non tantum ab eis gratiae illis referuntur, sed a reliquis fratribus, qui pro his gratias agant Deo, commendantes factum ipsorum Domino; ut paucis tribuentes, multorum obsecrationibus Deo commendentur. Probantes enim mentem eorum in hoc opere, magnificant in eis Dominum, cujus spe firmati, obediunt Evangelio Christi in subjectione mentis: ne velint eos sibi humiliari, ut praebent quae necessaria sunt sanctis. Et hoc erit in simplicitate gratias agere communicationis illorum, commendantes se orationibus illorum et desideriis eorum. Quis enim non cupiat oculis videre necessitatibus suis propter Dei nomen subjectos? Denique Dei dona vocantur; Deo enim dat, qui his ministrat; quia qui jubet fieri, ipsi imputatur quod datur. Gratias autem Deo in his agentes, et super ineffabili dono ejus. Donum enim (79) Dei est, quod incitat homines ad bonum opus; spes enim promissa laessit ad ministerium supra dictum.

CAPUT X.

(Vers. 1.) « Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi, qui ad faciem quidem humilis sum in vobis: absens vero confido in vobis. » Hoc est, quod nunc dicit, quia talis est absens, qualis et praesens. Nec enim humilis erat ad faciem adulatione aut subjectione alicujus rei, qui constantiam suam sic zelabatur, ut aliquando etiam a licitis temperaret, ne inclinaretur. Unde dicit in alia epistola: « Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri, et venter escis: Deus autem hunc et has destruet (I Cor. vi, 12, 13). » Ideo ergo absens obsecratur, et modestiam Christi interponit; ne praesens durior inveniatur causa virorum eorum, quam est in epistola; ut componentes se, qui adhuc non emendaverant, mollirent sibi rigorem Apostoli: ut moderatos eos inveniens, pressa severitate laetaretur in eis. Confidentiam itaque fiduciam severitatis significavit, quam forte in epistola tantum habere putalatur, non tamen praesens facie; quia in prima epistola severus, et nimis rigidus videtur; et ideo commonet ne eadem severitate praesens utatur, sicut non sperabant.

(78) Rom. edit., *communione vestrae in ipsos, et in omnes, et in ipsorum oratione, etc.*

(79) Rom. edit., *Gratia autem Deo super ineffabili dono. Donum enim, etc.*

(80) Nonnulli mss., *hanc esse confidentiam dixit datae, etc.*

(Vers. 2.) « Rogo autem ut non praesens audeam per eam fiduciam, qua existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos secundum carnem ambulare. » Idem sensus est, quem ut dilucidet, repetit; orat enim ut tales illos inveniat, ne cogatur irasci, sed ut requiescat cum eis. Hic ergo aperuit, quod supra significavit et adhuc in subjectis plenius manifestat, hanc esse confidentiam, quam hic fiduciam dixit, datae (80) sibi potestatis a Christo, cujus vicarius est; ut vindicet in eos qui, sub nomine Christi agentes, non obaudiunt, ut corrigant in quibus reprehenduntur. Hos dicit qui non recipiendo spiritalia, quae ab Apostolo dicebantur, sic eum existimabant, quasi carnalia loqueretur, quae recipienda non essent. Ideo dicit: « Quia arbitrantur nos secundum carnem ambulare; » quia qui spernit spiritalia, putat illa carnalia (81).

(Vers. 3.) « Nam in carne ambulantes, non secundum carnem militamus. » Hoc est, in corpore positi spiritaliter vivimus: spiritaliter enim vivit, qui facit quod placet Deo. Hic ergo secundum carnem militat, qui desideriis carnis obtemperat; omnis enim error caro dicitur. Christo autem ipse militat, qui obaudit ei in fide et disciplina.

(Vers. 4.) « Arma enim militiae nostrae non carnalia sunt, sed fortia Deo. » Ideo fortia, quia incorrupta; omnia enim carnalia corrupta sunt. Arma ergo ideo, quia repugnant vitiis, signum habentia imperatoris sui Christi, qui hostis est vitiorum; sicut enim imperator per milites suos vindicat suum regnum: ita et Salvator per nos servos suos defendit unius Dei professionem et disciplinam.

(Vers. 5.) « Ad destructionem munitionum, cogitationes destruentes, et omnem altitudinem extolentem se adversus cognitionem Dei. » Arma spiritalia fides est incorruptae praedicationis. Per haec Deus vincit principes et potestates, quae constat ut sibi usurpent imperium, extolli contra fidem Christi, cogitationibus se hominum inserentes, ut avocent eos a Dei 196 dominio, quas cogitationes destruit veritas fidei. Munitiones ergo principes dicit et potestates, et spiritalia nequitiae, qui se extollunt, et armant infidelium animos ad contradicendum Christo: contra quos pugnat Dei lex, dissipans consilia eorum. « Et in captivitate redigentes omnem intellectum, et perducentes ad obedientiam Christi (82). Captivat intellectum, dum contradicentem ratione vincit: et ad fidem Christi, cui prius repugnauerat, humilem et mansuetum inducit.

(Vers. 6.) « Et parati in omnibus vindicare omnem inobedientiam, cum impleta fuerit obauditio vestra. » Manifestum est quia vindicat inobedientiam, cum illam condemnat per obedientiam (83), tunc illam destruens, quando eos qui resistunt, per-

(81) Ms. Corb., *putat illi carnalia placere.*

(82) Rom. edit., *intellectum ad obedientiam Christi. Captivat intellectum. At continuo posthabetur in cod. Val., dum contradicit, dum rationem vincit.*

(83) Vet. edit. ac mss. non pauci, *obauditio nostra. Quod vero sequitur, in cod. Corb. sic legitur:*

ducit ad fidem; ut perfidia ab iis a quibus defendebatur, damnetur.

(Vers. 7.) « Quæ secundum faciem sunt, videte. » Nunc vult eos quæ palam sunt, considerare, id est, ea quæ dicturus est; quia sunt aperta dijudicare. Dicit ergo: « Si quis confidit se esse servum Christi (84), hoc cogitet iterum apud se, quia sicut ipse Christi est, ita et nos. » Iis loquitur, quorum tangit superbiam, qui de se præsumentes inflatione animi, minus quam dignum erat, de Apostolo sentiebant, quasi non egerent præceptis ejus. Quos commonet; ut si de se confiderent, quia erant servi Christi, non utique deberent de Apostolo dubitare; sed et de eo, quamvis impar sit, vel similiter sentire; cum utique magis præferre sibi deberent magistrum gentium. Sed hic illos humilitatem in se docet, æquans se illis; cum esset vas electionis, et magister gentium in fide et veritate. Hoc vult ergo illos considerare, quod utique clara luce videtur; quia de Apostolo nemo credentium non plus æstimet, quam de se: quanto magis nemo minus quam de se debeat æstimare? Hoc ergo contestatur et docet; ne elatione mentis bonæ vitæ meritum perderent. Qui enim scit se aliquid esse, humiliet se, ut amplior fiat.

(Vers. 8.) « Nam etsi aliquid amplius gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, non in destructionem vestri, non erubescam. » Nunc significat, quia superius se humiliavit, ipsis se comparando; cum si se erigat (85), non erubescat; quia a Domino accepit potestatem prædicandi, ut salvet, non ut perdat obaudientes. Si ergo hic qui a Domino missus est, inclinatur se, comparat se inferioribus; quanto magis ii, qui nullius erant testimonii, comparare se non deberent, non dicam præferre, majoribus?

(Vers. 9.) « Ut autem non existimemur quasi terrere vos per epistolas. » Ille potest videri terrere per epistolas, qui neque auctoritatis alicujus est, neque præsens fiduciam habet arguendi: absens autem ideo audet, quia præsens timet.

(Vers. 10, 11.) « Quia epistolæ quidem graves et fortes sunt, præsentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis. Hoc æstimet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales sumus et præsentis in opere. » Ideo non se alium esse absentem, quam præsens est, probat; quia non erat præsumptor. A Domino enim potestatem acceperat; cui enim non est data potestas, absens potest audere, præsens autem pudorem patitur. Ideo Apostolus non erubescit, dum corripit; quia fiducia potestatis hoc agit. Hæc propter hos loquitur, qui non missi prædicabant adulantes; quia se ipsos commendare volebant.

Manifestum est, qui vindicat obedientiam, condemnat inobedientiam.

(84) Rom. edit., *confidit se esse Christi.*

(85) Eadem Rom. edit., *cur si se erigat; unus ms., si se corrigat.*

(86) Rom. edit., *audemus conferre, aut comparare.*

(Vers. 12.) « Non enim audemus conjungere aut comparare (86) nos ipsos quibusdam, qui se ipsos commendant. » Hi sunt qui se ipsos commendant, qui, non accepta potestate, dominari volunt, nomini suo vindicantes auctoritatem. Qui enim mittitur, non sibi, sed ei a quo mittitur, vindicat potestatem: per quod etiam ostendit se a Domino dispensatorem electum. Sic ergo non conjungit se, aut comparat iis qui non missi prædicant, dum nihil ultra concessum præsumit (87).

(Vers. 13.) « Sed ipsi in nobis nosmetipsos inmensurantes, et comparantes nosmetipsos nobis, non immensum gloriabimur: sed secundum mensuram regulæ quam partitus est nobis Deus, mensuram pertingendi usque ad vos. » Tanta se uti dicit potestate, quanta concessa est ab Auctore, nec mensuram egredi. Idcirco non superba erit, inquit, gloriatio nostra; quando non transgredimur terminum datæ potestatis. Gloriam pro auctoritate posuit, qua utebatur in correptionibus peccatorum; ut salvos eos faceret. Nec tamen gloriari se dicit in extollentia potestatis, sed ad ædificationem illorum. Ostendit enim potestatem, de qua si gloriari vellet, non illum puderet (88); quia data est illi a Domino. Sed hic sic illa utitur, ut non gloriatur, nisi in profectu credentium, corripiens constanter vitiosos; ut gloriatur in salute illorum, ut potestas data saluti proficiat, non elationi. Duplici ergo genere non se in immensum gloriari testatur; et quia secundum datam potestatem, sicut dixit, et quia non ultra quod prædicatio ejus personet, vindicabat sibi auctoritatem. De his enim confidebat, quos ipse fundaverat in fide Christi. Partitum enim dicit unicuique, ad quos in prædicatione dirigere-tur: ut singuli proprias aliquas civitates haberent, de quorum fide gloriarentur. Dei enim nutu Macedonibus prædicare advocatus est hic Apostolus: et ut Corinthiis evangelizaret, a Domino admonitus est. Iis ergo audenter loquitur, quos ipse fundavit, et ad quos Dei nutu pervenit: cæteris non tali fiducia; quia in aliena regula erant, hoc est, in parte alterius evangelistæ.

(Vers. 14.) « Non enim quasi non pertingentes usque ad vos, superextendimus nos: » hoc est, non quasi non pervenerimus usque ad vos, superextendimus nos in prædicatione; sed destinati, Deo mittente nos, ad vos pervenimus. Superextendi (89) autem, est ultra extendi quam conceditur, sed non ultra; quia mensuram dedit Deus, quam servarent evangelistæ ejus, quam hic se custodire testatur. Ideo enim hoc ostendit, ut sciant quoniam a Deo ad hos directus est; ac per hoc obaudire illos

(87) Mss. aliquot, *ultra consensum præsumit.*

(88) Nonnulli mss., *non solum puderet.*

(89) Vet. edit. cum mss. quibusdam, *non quasi non missi pervenimus ad vos in prædicatione, sed destinati a Deo mittente nos ad vos. Superextendi,* etc.

debere monita ejus; ne contemntes, Deo a quo missus est, resistere viderentur.

(Vers. 15.) • Nam usque ad vos pervenimus in Evangelio Christi, non in immensum gloriantes in alienis laboribus. • Hic manifestius apparet, quod dicit, quia ipse illos fundaverat. Ideo tanta fiducia ad hos loquitur; nec enim labore alterius acquisiti fuerant ad fidem, sicut in alia epistola ait: • In Christo enim per Evangelium ego vos genui (I Cor. iv, 15). • Non ergo extra mensuram gloriatur, qui in labore suo gloriatur.

• Spem vero habentes crescentis fidei vestræ in vobis magnificari. • Quia fructum laboris sperat quæsitæ fidei eorum, idcirco non negligenter hoc agere se profitetur, ne tædiis et molestiis cederet; quia magnificari se credidit apud Deum, si augeantur in fide auditores ejus, sicut dicit Dominus: • Pater, sicut misisti me in hunc mundum, et ego misi eos in hunc mundum, et pro eis sanctifico me ipsum (Joan. xvii. 18, 19). • Hoc dicit, quia testimonium magistri est in discipulis obaudientibus; unde ait:

(Vers. 16.) • In vobis magnificari secundum regulam nostram in abundantia, et ut etiam in regionibus, quæ ultra vos sunt, evangelizem. • Lætior de fide eorum, ultra eos prædicaturum se necessario profitetur ad augendam gloriam prædicationis; ubi adhuc non fuerat prædicatum. • Ut non in aliena regula præparatis gloriemur. • Manifestum est quia vir prudens non in his confidit, neque gloriam sperat, quæ in aliorum laboribus constant (90). Ideo et Apostolus non audet in hos, qui aliis prædicantibus crediderunt; ne in alienis laboribus gloriari videretur; sed hoc innititur, ut eis prædicet, quibus non erat annuntiatum, ut gloriam labore suo quærat (91).

(Vers. 17.) • Qui autem gloriatur, in Domino gloriatur. • Hoc dicto significavit ipsam confidentiam et gloriam Domino dandam, cujus gratia est; ut qui in potestate evangelica confidit, Deo auctore confidat; ut quæstus omnis negotii divini Domino in lucrum veniat. Sed qui non accipit potestatem a Deo, non potest in Domino gloriari; quia gloriam suam quærit.

(Vers. 18.) • Non enim qui se ipsum commendat, et probatus est: sed quem Dominus commendat. • Verum est, quia illum Dominus commendat, et ille probatus est, quem dignum habet, ac mittit, ut prædicet donum ejus; quem autem non mittit, non illum commendat. Ipse autem se commendat, qui non missus prædicat; ac per hoc idoneus non est, sed præsumptor et reprobus.

CAPUT XI.

(Vers. 1.) • Utinam sustineretis pusillum impru-

(90) Codex Corb., quibus aliorum labor constat.
(91) Omnes edit. et mss. aliquot, labori suo quærat; mss Corb., labori suo acquirat; reliqui demum,

dentiam meam! sed et patimini me. • Incipiens vera de se ipso narrare, 198 insipientem se dicit, quia ad laudem ejus videtur pertinere. Propter quod dictum est: • Non te laudent labia tua, sed proximi tui (Prov. xxvii, 2). • Sed hic dolore compellitur propter hos qui cum de eo bene præ cæteris sentire deberent, indigne sentiebant.

(Vers. 2.) • Zelans enim vos Dei zelo; paravi enim vos uni viro virginem castam assignare Christo. • Quæ locuturus est, amore eorum dicturum se ostendit; ut non magis ad laudem ejus proficiat, sed ad profectum horum: ut discant quemadmodum parenti suo in Evangelio faveant; quia vituperatio patris detractio filiorum est, et laus filiorum gloria patris est (Eccli. iii, 13). Virgines ergo vult eos esse in fide; unde et corruptores fidei zelatur ab his, ut in die judicii incontaminatos eos assignet judici Christo. Hinc est, unde et in Apocalypsi Joannis legitur: • Hi sunt, inquit, qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim permanserunt. Hi sequuntur Agnum quocunque vadit (Apoc. xiv, 4). • In mulieribus errorem significavit; quia error per mulierem cœpit, sicut et Jezabel mulierem dicit propter uxorem Achab, quæ zelo Baal Dei prophetas occidit (III Reg. xviii, 40); cum intelligatur idololatria, qua corrumpuntur mores et fidei veritas. Nam si mulieres intelligas, ut ideo putes virgines dictas, quia corpora sua incontaminata servaverunt, excludis ab hac gloria sanctos; quia omnes apostoli, exceptis Joanne et Paulo, uxores habuerunt. Et vide an conveniat accusare Petrum apostolum, qui primus inter apostolos est, quanto magis inter cæteros?

(Vers. 3.) • Timeo autem ne, sicut serpens Evam seduxit astutia sua, sic sensus vestri corrumpantur a castitate (92) quæ est in Christo Jesu. • Ostendit qua causa cogitur vera de se protestari; ad hoc enim gloriam sibi datam profitetur, non ut se laudet, sed ut illos deformet qui sub nomine Christi contra Christum prædicabant, a quibus Corinthii seducebantur; et veritas hæc his magis, quam ei proficeret. Hoc enim egit, ne audiantur seductores, quos diabolo comparavit propter astutiam malitiæ eorum; quia corrumpere fidelium corda a veritate Christi conantur. Hoc ergo timens, semper sollicitus de eis est, ne violentur.

(Vers. 4.) • Nam si is qui venit, alium Christum prædicat, quem non prædicavimus: aut alium Spiritum accipitis, quem non accepistis: aut aliud Evangelium, quod non recepistis; recte pateremini. • Quare ait: • Recte pateremini, si alius vobis Christus prædicatus fuisset, aut si alius Spiritus vel aliud Evangelium traditum vobis fuisset, cum dicat Galatis: • Si quis vobis (93) annuntia-

labore suo quærat.

(92) Nonnulli mss., corrumpuntur a castitate Dei.
(93) Mss. Corb., recte pateremini. Non hoc dicit.

verit, præterquam quod accepistis, anathema sit (Galat. 1, 9)? Si Galatis perversum erat aliud accipere, quam ab apostolis fuerat traditum; quomodo Corinthiis rectum erat, si alius Christus prædicatus illis fuisset? Sed sciens Apostolus nunquam alium Christum quam hunc, qui crucifixus est, prædicari; idcirco ait: « Recte pateremini, » si vobis alius potior Christus ab iis, qui veniunt, prædicatus fuisset. Galatis autem anathema dixit, si aliud audirent, quod non utique majus esset, sed contrarium. Porro autem (94), inquit, si ipse Christus prædicatur ab iis, qui a nobis annuntiat, et hoc Evangelium; qui causæ est, ut nos inferiores habeamur, cum nihil amplius ab illis addiscatur? Superius de pseudoapostolis loquitur fidei corruptoribus, hoc loco autem de veris prædicatoribus; quia plebs Corinthiorum variis erroribus fluctuabat, ut aliqui faverent pseudoapostolis, quidam eis a quibus compositis verbis eadem audiebant, quæ ab Apostolo audierant: alii autem apostolis favebant, quia cum Domino fuerant, apostolum suum Paulum deformantes, quia in carne non viderit Dominum.

(Vers. 5.) « Existimo enim me in nullo inferiore fuisse iis qui valde sunt apostoli. » Non vult gratiam Dei inferiorem in se videri; quia similiter docuit, et eadem fecit, quæ faciebant apostoli, qui propensiores videbantur (95); quia priores cœperant docere, et fuerant cum Domino: unde majoris auctoritatis esse putabantur; cum hujus apostoli electio insigni probata fuerit testimonio, et ipse amplius (96) cæteris laboraverit et Dominum in templo orans viderit, et locutus sit ei.

(Vers. 6.) « Sed et si imperitus sermone sum, non tamen scientia. » **199** Hoc non ad apostolos pertinet, quia non erant eloquentes, utpote sine litteris, pleni tamen Spiritu sancto: sed hos tangit, quos præferebant Corinthii, causa accurati sermonis; cum in religione vis sermonis necessaria sit, non sonus dulcis (97). Quomodo tamen se humiliat, ut imperitum se esse dicat in sermone? Et ubi est illud, quod Festus ait: « Paule, inquit, Paule, multæ litteræ te faciunt excordem (98) (Act. xxvi, 24)? » Hoc ergo dicens, non se loqui nescire voluit intelligi: sed propter eos qui non per fidem, sed per eloquentiam commendari volebant. Et in eo tamen se dixit imperitum quod non habet crimen; in eo autem quod acquirit salutem (99), et cujus ignorantia non caret crimine, non se imperitum pronuntiavit; quia qui imperitus est in sermone,

quod rectum sit alium Christum, aut alium Spiritum recipere, aut aliam prædicationem; quippe dum ad Galatas dicat: Si quis vobis, etc.

(94) Idem cod. Corb., anathema sit. Hoc est autem: Recte pateremini, si aliud audistis quod ad nobis dictum non est: aut si alius Christus major ab eo quem nos prædicamus, annuntiaretur vobis: aut potior Spiritus datus erat colore persuasionis; ut præponeretis nobis tales prædicatores. Porro autem, etc.

(95) Rom. edit., qui potiores videbantur.

reus non est apud Deum: qui autem scientiam Dei non habet, reus est ignorantiae; quia non licet ignorare, maxime quod pertinet ad salutem. Quamobrem Apostolus, sprete eloquentia, id agebat, ut fides teste virtute acceptabilis esset; ut non fidem eloquentia commendaret, sed virtus, cui cedit eloquentia. « In omnibus autem manifestus sum vobis. » Manifestum se dicit esse Corinthiis in omnibus; quia non ignorabant etiam loquendi habere illum peritiam, et hoc scientes alii favebant in eo, quo istum inferiorem nesciebant: ideoque commotus loquitur, quia hoc pejus erat; ut cum scirent illum in nullo deesse, humiliarent illum cæteris; cum vidissent per eum non solum impleri prædicationem, sed et signa et prodigia fieri apostolica.

(Vers. 7.) « Aut numquid peccatum feci, me ipsum humilians, ut vos exaltemini; quoniam gratis Evangelium Dei prædicavi in vobis? » Quoniam inflati erant, eo quod sumptus ab eis accipere noluit, et propter hoc alios ei proponebant; idcirco « numquid peccavi, » ait; quia me humiliavi, ut me indignum ad accipiendum judicarem; quia inde mihi irascimini, cum hoc non peccati sit, sed gloriae? Itaque sic se humiliavit, cum id quod sibi debebatur, non exigit. Debitum enim erat, ut sumptus ab iis acciperet, quibus prædicabat Evangelium Dei, sicut Dominus instituit, dicens: « Dignus est operarius mercede sua (Luc. x, 7); » sed ut ad utilitatem eorum proficeret, refutavit. Duabus enim ex causis oblatos sumptus refutavit; ne et pseudoapostolis similis inveniretur, qui non ad gloriam Dei, sed ad suam utilitatem prædicabant, ut non occasionem acciperent deprædandi; alio enim non accipiente, non potest alter multum expetere: et ne vigor evangelicæ potestatis torpesceret; qui enim a peccantibus accipit, arguendi auctoritatem amittit. Sic ergo exaltantur, cum ideo ab eis non accipitur, ut correpti emendentur, a morte elevati ad vitam.

(Vers. 8.) « Alias Ecclesias exspoliavi, accepto stipendio ad ministerium vestrum. Et cum apud vos essem, et egerem, nulli gravis fui. » Onerat eos; ostendit enim non solum noluisse se accipere ab eis, sed et ab aliis accepisse, et eis ministrasse. Et ut multum hoc ostendat fuisse, non parum, ait: « Alias exspoliavi Ecclesias ad ministerium vestrum. » Non parva ergo significat se in eos impendisse; cum enim dicit *exspoliavi*, multa accepta et data

(96) Vet. edit. et mss. aliquot, *electio cum testimonio sit, et amplius*, etc.

(97) *Non sonus dulcis. In omnibus autem.* Ita mss. Corb. in quo quidquid inter hæc verba medium est, omititur.

(98) Vet. edit. cum mss. non paucis, *te faciunt extorrem*.

(99) Ita edit. Rom. et mss. nonnulli: vet. autem edit. cum aliis mss. multo pluribus, *quod non caret crimine, et acquirit salutem: rectius Laud. sublata negatione legit, quod caret crimine.* etc.

significat, non extorta. Unde subiecit: «Accepto stipendio; » stipendium est enim, quod militans accipit ad sumptus, vice mercedis. Ruborem ergo incussit eis; quia non utique dolo refutavit, quando ipse eis ministravit, et ut per hoc ministerium, quod promiserant, facilius implerent, scientes se esse debitores; ut non valde gloriosum jam sit ministerium eorum, sed debitum; ne vel inde se jactarent.

(Vers. 9.) «Et cum apud vos essem, et egerem, nulli gravis fui.» In tantum eis proficere voluit, ut egestatem suam consolaretur propter eorum salutem. Passus enim egestatem contentus fuit, ne illi aliquod scandalum paterentur. Qui enim dat, putat se exaltari, et jam se non patitur argui (1). «Nam indigentiam meam suppleverunt fratres, qui venerunt a Macedonia.» A Macedonibus semper accepit; quia prius vitia sua correxerunt. Et sicut a Corinthiis accipiendum non erat, ne illis in scandalum proficeret; sic iterum a Macedonibus accipiendum erat, ne bene seminantes fructum amitterent.

(Vers. 10.) «Et in omnibus sine onere vestro me ipsum servavi, et servabo.» In eo semper se permansurum dicit, ut sic se corrigant, propter pseudoapostolos, qui occasionem quærebant deprædandi eos.

200 «Est veritas Christi in me, quoniam gloria hæc non infringetur in me in regionibus Achaïæ.» Hortatur omnem Achaïam, ut ministrent sanctis: sibi autem non permittere, ne cœptam gloriam non impleret; gloria est enim a licitis abstinere, maxime ad aliorum salutem. In Achaïæ ergo regionibus noluit uti, in cæteris usus est: et amplius promittit sub testimonio Christi, dicens in eo se mansurum; ne aliquando ab Achaïæ regionibus acciperet.

(Vers. 11.) «Quare? Quia non diligo vos? Deus scit.» Reddita ratione etiam Dei scientiam testem dat dilectionis suæ, quam habebat erga eos; quia non ideo nolebat accipere, quia non illos diligebat; sed ideo magis, quia amabat eos, ut hoc ipsum prodesset illis, sicut dixi.

(Vers. 12.) «Quod autem facio, et facturus sum; ut amputem occasionem eorum qui volunt occasionem, ut in eo quod gloriantur, inveniantur, sicut et nos.» Gloria pseudoapostolorum in pecuniis erat accipiendis. Ideo Apostolus hoc refutavit, ne illis similis videretur; quia nisi hoc ab Apostolo fuisset vitatum, major occasio illis data fuisset accipiendi, aut magis extorquendi; quando in hac re formam ab Apostolo datam ostenderent.

(Vers. 13.) «Hujusmodi enim pseudoapostoli sunt operarii, subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi.» Subdoli sunt, quia avaritiæ causa, non religiosa mente neque missi prædicabant Christum, nomen sibi apostolicum usurpantes.

(1) Codex Vall., et inde se patitur argui.

(2) Mss. aliquot, putarent sublimes hoc concepto, quia nihil, etc.

A (Vers. 14.) «Nec utique mirum, ipse enim Sathanas transfiguratur velut angelus luminis.» Manifestum est quia frequenter multos fallit Sathanas, ostendens se illis quasi angelum Dei, ut decipiat eos. Unde Jesus Nave sollicitus, quæ sivit quis esset qui ei apparuit (*Josue*, v, 13). Et Apostoli in navi perterriti putabant phantasma esse. Unde Petrus apostolus dicenti Domino: «Nolite timere, ego sum (*Matth.* xiv, 27); » non facile credens, ait: «Si tu es, jube me venire ad te super aquas (*Ibid.* 28), » ut si firmiter posuisset pedem super aquas, sciret verum esse quia non erat phantasma, quod apparebat.

(Vers. 15.) «Non ergo magnum, si et ministri ejus transfigurantur, sicut ministri justitiæ.» Ministri justitiæ apostoli sunt, quorum se hi socios mentiebuntur, ut deciperent audientes. «Quorum finis erit secundum opera eorum.» Sine dubio, quia judicabuntur hujusmodi secundum animi sui nequitiam; quia non propter Deum, sed propter suum ventrem simulant se ministros Dei. Finem tamen illorum secundum opera illorum dicit: ut sicut opera et cura ventris interit, ita et hi interire intelligantur.

(Vers. 16.) «Iterum dico ne quis existimet me insipientem, alioquin velut insipientem accipite me; ut et ego modicum aliquid glorier.» Supra (cap. ii, vers. 1) jam dixit: «Utinam sustineretis pusillum imprudentiam meam!» hoc nunc repetit; semper enim proponit quod postea multis interpositis prosequatur. Quod ergo supra proposuit, modo incipit enarrare; nam vera dicturus, velut insipientem se dicit, quia videntur ad laudem ejus pertinere. «Ut et ego modicum, inquit, glorier. Modicum hoc dixit, quia in verbis, non in sensu est. Non ergo vere ad gloriam suam hæc loquitur, sed vult illis ostendere, quia quos putant gloriosos, nihil plus ab hoc habent; ac per hoc si putantur hi gloriosi, et ego, inquit.» Ideo insipientis hoc esse dicit, ut ad laudem suam aliquid prosequatur, se autem coactum hoc loqui. Dolet enim ei, ut illos putarent sublimes hoc contempto, qui nihil (2) plus ab eo haberent.

(Vers. 17.) «Quod loquor, non loquor secundum Deum.» Secundum Deum non loquitur; quia ad carnis tumorem hæc pertinent, nec de inflatione apud Deum surgit gloria; quia apud Deum humilitas gloriosa est. «Sed quasi in insipientia in hac substantia gloriationis.» Non plenam dixit insipientiam, sed ex parte; veritas enim est. Sed quia elevatio vitiosa res est; ideo, quamvis verum sit quod dicitur, quasi insipientia tamen est unumquemque laudare se. Plena autem insipientia est, si se falsis quis laudet (3); ille enim superbus de vero est, hic stultus de falso; substantia tamen gloriationis in hac causa carnalis est; quia sicut flos feni, ita decidit gloria ista.

(3) Rom. edit., si se falso quis laudet. Iterum non multo post nonnulli mss. legunt carnalitas est, ubi alii et omnes edit., carnalis est.

(Vers. 18.) « Quia multi gloriantur secundum carnem, et ego gloriabor. » Hoc dicit, quoniam aliqui ex Judæis credentes præsumedant sibi quod essent filii Abrahæ. Hoc est secundum carnem gloriari, nobilitatem sibi carnis vindicare. Inde enim sibi defendunt generis prærogativam; quia filii ejus dicuntur, qui **201** Deo crediderint: « Cum anima quæ peccaverit, ipsa moriatur (*Ezech. xviii, 20*). » Si ergo hæc gloria est, inquit, et ego gloriabor; quia et ego filius sum Abrahæ. Sed nihil prodest filium esse Abrahæ apud Deum; quia fides est quæ salvat, non propago generis Abrahæ. Ideoque gloria hæc carnis est gloria, ut puta si dicatur nobilis filius hominis.

(Vers. 19, 20.) « Libenter enim sustinetis, insipientes (4), cum sitis ipsi sapientes. » Insipientes appellat, qui de carnis circumcisione gloriabantur: et quia a Corinthiis portabantur, ut gloriosi viderentur; ideo Apostolus etiam se sustineri ab his vult; ut et ipse hoc se esse ostenderet, quod erant hi, et non tamen gloriari ex hac parte secundum Deum; unde gloriam hanc insipientiam vocat. Gloriari enim se dicit secundum carnem; sed hoc stultum esse profitetur, ut et gloriam hanc inaniret et se coactum in laudem carnis erupisse docet. Igitur insania est hæc. Nam quomodo prudentes sunt, qui sæpe reprehenduntur? nonne plus sapit insipientia Apostoli, quam horum prudentia? Hic enim sapiens sustinet imprudentes, qui patientia sua (5) suffert eos, ut possint prolicere; ne provocans eos aut adjiciens, pejores illos faciat, aut certe in illis proficere non potuerit; suam modestiam custodit. Horum in Corinthiis nihil est. Quomodo ergo libenter sufferunt imprudentes, cum ipsi sint sapientes; nisi quia non sic vult intelligi, sicut sonant verba? Hoc in sensu et pronuntiatione est; quia eadem quidem verba non eundem habent sensum, aliter pronuntiat (6); ut aliquando confirmet, aliquando neget, quod dicit. Hi enim ut prudentes, insipientes sufferebant falsos apostolos. « Sustinetis enim, si quis vos in servitutem redigit: » Hoc verum est; quia redigebantur in servitutem, non per prudentiam, sed per stultitiam; ut famularentur pseudoapostolis. « Si quis devorat. » Nec hoc falsum est; quia contenti erant devorari res suas a falsis doctoribus. « Si quis accipit. » Accipere est aliquem dolo capere; ideoque significat hos capi a dolosis magistris, et ferre quod non expedit (7). « Si quis extollitur. » Extollentia superbia est. Hos ergo tangit, qui superbi erant, male taxantes Apostolum; et his non displicebant. « Si quis in faciem vos cædit. » In faciem cæditur, in cujus os injuria irrogatur. Nunc hos significat, qui eo quod essent de genere Abra-

(4) Quidquid intercedit inter hæc verba, *sustinetis insipientes*, et alia illa, *ironia est hæc*, in cod. Corb. desideratur.

(5) Nonnulli mss., *qui sapientia sua*.

(6) Mss. aliquot, *habent sensum aliter pronuntiata*.

(7) Ita vet. edit. et mss., excepto Corb., in quo, *et fieri, quod non expedit*; Rom. edit. sola, *at ferri, quo non expedit*.

A hæ, obrectabant eis, quod essent incircumcisi, se præferentes, hos humiliantes.

(Vers. 21.) « Secundum ignobilitatem dico. » Ignobilitatem dicit hoc, quod supra (v. 18) ait: « Et ego gloriabor secundum carnem. » Non enim dicit ad laudem pertinere, quia infirmus non erat, in quo se jactabant, quos occulte tangit. Unde et adjecit: « Quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. » Manifestum est quia non erat in hac gloria infirmus, in qua se præferabant (8) credentes Judæi, quos hi patiebantur, quasi Apostolus eorum in hac re esset dissimilis; quia et ipse erat de semine Abrahæ, ac per hoc infirmus non erat in hac gloria carnis (9). Infirmi autem hi judicabantur, qui applicati fuerant generi Abrahæ. Isti enim quasi infirmi in eo quod illi se præferabant, eo quod essent Israelitæ, in hoc ipso volunt se sufferri. Ut ostenderet in hac gloria carnis non se esse dissimiles et infirmos (10), cum de sua causa loquitur, subinducit et Barnabæ personam socii sui, Unde et in prima dicit epistola: « Aut ego solus et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi (*I Cor. ix, 6*)? » Non ergo minores erant in hac gloria, in qua se Judæi jactabant, sed non inde plaudebant. Denique dicit. « In quo quis rudet? In insipientiam dico, audeo et ego; » hoc est, non fuisse infirmum in gloria, qua se jactabant Israelitæ; nec quidem in hac re prudentem indicari; præferre enim se nolunt prudentes. In insipientiam ergo se dicit audent in eo quod audent ii qui se jactant eo quod sint filii Abrahæ; ut gloriam eorum inaniret: imprudentem se pronuntiat; ne illi prudentes viderentur in hac parte, aut nobiles.

(Vers. 22.) « Hebræi sunt, et ego: Israelitæ sunt, et ego: semen Abrahæ sunt, et ego. » In his parum se eorum, de quibus supra significavit, ostendit; ut detractiones eorum, quibus indignus ab his judicabatur, falsas ostenderet.

(Vers. 23.) « Ministri Christi sunt, et ego velut insipiens dico, plus ego. » Vera de se dieens, insipientem se pronuntiat, ut intelligatur coactus in laudem suam prorupisse. Nam qui sponte ea refert, **202** quæ ad laudem ejus proficiant, imprudentem se non dicit. Ostendit ergo quæ sint, quæ faciant illum ministrum Christi magis esse, quam sunt reliqui prædicatores. Occasione enim inventa, omnium tangit personas, etiam apostolorum, dolens quia Dei gratia minor in hoc judicabatur; cum eadem operaretur quæ cæteri apostoli, et fidei causa majora exitia toleraret. Unde et in alia epistola dicit: « Plus illis omnibus laboravi (*I Cor. xv, 10*). »

(8) Corb. cod., *in qua se præferabant Judæis, quia et ipsi erant ex semine Abrahæ, sed non inde plaudebant. Denique dicit: In quo quis audet, etc.*

(9) Mss. nonnulli, *infirmi non erant in hac gloria carnis*; Laud., *gloria Christi*.

(10) Quidem mss., *ut ostenderent.... dissimiles et infirmos*; nonnulli, *ut ostenderet.... dissimilem. et infirmum*; reliqui et edit. ut in textu.

« In laboribus plurimis. » Ideo in pluribus ait A laboribus, quia et illi laboraverunt, sed non tantum. Hic enim a mane usque ad quintam horam victum manibus quærebat, et ita exinde usque ad decimam horam disputabat publice tanto labore, ut contradicentibus suaderet. « In carceribus abundantius. » Apertum est frequentius istum missum fuisse in carcerem quam illos. « In plagis supra modum. » Ideo supra modum, quia ultra quam oportuit. Nam et illi cæsi sunt, sed non tantum. « In mortibus sæpius. » Verum est, quia hic frequentius pericula sustinuit, quam cæteri.

(Vers. 24.) « A Judæis quinquies quadraginta, una minus accepi. » Hoc dicit, quia quinquies flagellatus est a Judæis secundum legem Moysis, accipiens plagas triginta novem, sicut scriptum est B in Deuteronomio (*Deut. xxv, 3*). Quod per quinque ergo vices factum est, hic summam refert.

(Vers. 25.) « Ter virgis cæsus sum. » Hoc a gentibus passus est. « Semel lapidatus sum. » A Judæis lapidatus est in civitate Lycaonia (*Act. xiv, 18*). « Ter naufragium feci. » Qui omni tempore legitur navigasse, adversis procellis facile fuit ter naufragium facere. « Nocte et die in profundo maris fui. » Hoc factum est, quando missus est Romam (*Act. xxvii, 12 seq.*), cum appellasset Cæsarem. Tunc desperatione vitæ in alto, hoc est, in profundo maris fuit, mortem ante oculos habens. Sic enim scriptum est in ipso loco : « Ita ut desperare nos etiam vivere (*II Cor. i, 8*). »

(Vers. 26.) « In itineribus sæpe. » Nunc alia C memorat pericula, ut terra marique pro Christo vexatum se secundum carnem ostendat. « Periculis, ait, fluminum. » Si itinerum pericula recitat, quid est ut dicat : « Periculis fluminum ? » Sed hieme iter faciens; quia utique imbres assidui sunt, egredientibus fluminibus incurrebat periculum. « Periculis latronum. » Cum in civitate diabolus eum occidere non posset, latrones illi excitabat in via, cum nihil ferret, quæ latrones cuperent. « Periculis ex genere. » Judæorum dicit persecutiones, qui fratres ejus erant secundum carnem; dolebant enim, quia deserta lege (11) ad Evangelium Christi se converterat. « Periculis ex gentibus. » A gentibus persecutiones passus est propter mysterium incarnationis Domini nostri Jesu Christi, et unius Dei prædicationem. « Periculis in civitate. » D Usque adeo periculum fuit in civitate, ut per fenestram effugeret manus insidiantes sibi (*Act. ix, 25*). « Periculis in deserto. » Periculum hoc a Judæis fuit procuratum, quando eum, factis insidiis, in via volebant occidere (*Act. xxvii, 43*). « Periculis in mari. » Jam superius dixit : « Ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui; »

quod aliud fuit periculum in mari? Sed hoc est periculum, quando in mari, hoc est, in navi, milites cogitaverant omnes custodias occidere; ne quis enatans effugeret. Quod periculum centurio prohibuit inferri, ne Paulus occideretur, ut eum vivum Romam perduceret. « Periculis in fictis fratribus. » Falsi fratres ii sunt, de quibus dicit ad Galatas : « Propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintraverunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu (*Galat. ii, 4*). » Hi enim partim Christiani erant, partim Judæi, in neutro perfecti, qui zelo legis Apostolo invidiam excitabant, eo quod, prædicato Christo, legem jam cessare dicebat. Denique his perurgentibus, Timotheum compulsus est circumcidere. Fictus ergo Christianus est, qui æmulatione legis persequitur Christianum: et hic est falsus frater. Si enim tantum Judæi erant hi, et propter Judaismum fratres eos falsos appellat, quid opus erat iterare? Jam enim superius dixit : « Periculis ex genere. » Sed secundum carnem non sunt falsi fratres, in Christo autem falsi sunt; quia non tota mente Christiani sunt. Fuerunt et alii falsi fratres, sicut Demas et Hermogenes (*II Tim. iv, 9*).

(Vers. 27.) « In labore et molestia. » Verum est quia potest esse labor sine molestia: sed hic ideo addidit : « Et molestia, » ut laborem 203 ipsum exitiosum ostenderet (12). « In vigiliis multis. » Multæ fuerunt ejus vigiliæ: sed aliæ voluntariæ, alteræ ex necessitate; in pressura enim positus, necesse erat ut vigilaret Dei quærens auxilium: et non solum diebus, sed et noctibus doceret, sicut dicit in Actibus apostolorum. « In fame et siti (*Act. xx, 31*). » Fugatus frequenter a Judæis persequentibus, necesse erat ut famem pateretur et sitim per inopiam. « In jejuniis sæpe. » Sæpius jejunavit, ut Dei adminiculo protegi mereretur: jejunat enim, qui dum habet quod edat, abstinet (13). « In frigore et nuditate. » In frigore fuit et nuditate, quando naufragium passus est. Denique ignem fecerunt, ait, et refecerunt nos, propter pluviam imminens et frigus, Barbari in insula Melitæ (*Act. xxviii, 2*).

(Vers. 28.) « Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea, quotidiana sollicitudo omnium Ecclesiarum. » Sollicitudo hæc, quam dicit quotidianam, de traditionis usu (14) descendit, ut omnibus diebus commissum sibi populum instruat: illa autem quæ supra memorat, superindicta sunt, ne cessitate cogente. Dies enim ad opera datus est, nox ad requiem: sed quia instabat necessitas, ut omnibus succurreret, etiam noctu docebat. Se enim affligere non dubitabat, ne Dei gratia esset in otio.

(11) Sic Rom. edit., cum mss. nonnullis; vet. edit. cum aliis mss., quia spreta lege; Corb., quia adversa lege.

(12) Ms. Corb., et molestia. Hic ideo addit, et molestiam; ut laborem ipsorum gravem ostenderet.

(13) Non pauci mss., qui non habet quod edat, et abstinet.

(14) Ita plerique mss.; alii vero, et vet. edit., detractionis usu; cod. Vat., de tractionis usu; Rom. edit., de dispensationis usu.

(Vers. 29.) « Quis infirmatur, et ego non infirmor? » Compati se dicit omnibus, et condolere eo affectu, quo provideat vulnere medicinam. Hoc autem ideo prosequitur, ut ostendat qua cura commissam sibi Ecclesiam tueatur et regat, ac per hoc in nullo se minorem debere judicari cæteris apostolis; quippe qui secundum quod declaravit (15), plus illis omnibus laboraverit. Majore enim invidia laborabat apud Judæos pro cæteris apostolis; quia cum persequeretur Ecclesiam, subito immutatus, factus est defensor ejusdem, testificans atque confirmans quod Christum, quem prius ut hominem mortuum aestimabat, de cælo secum locutum audierit (*Act. ix, 6 seq.*). Cujus testimonium necessario multi sequerentur, scientes eum de persecutore non utique sine ratione factum defensorem. Hac causa excruciantur Judæi, et quærebant eum semper interficere. « Quis scandalizatur, et ego non uror? » Scandalizari est carnis pati desiderium, quantum ad hunc locum pertinet. Et quia etiam inviti solent scandalizari, illecti forma aut pulchritudine corporis, aut propriæ carnis calore: Apostolus necessitatem humanæ naturæ considerans, uri se dicit: ut consulat talibus, compatiens infirmitati eorum: nec hos condemnans, sed commonens in humilitate sermonis; ut spe promissi præmii repugnent stimulis carnis; ne quis eorum, qui eum audiunt, desideriis carnis victi, desperantes de se, putantes jam non accepto ferre Deum, si corrigant, et in iisdem manentes, deperant.

(Vers. 30.) « Si gloriari oportet, in iis quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor. » Hoc dicit quia si gloriandum est Christiano, in humilitate gloriandum est qua crescitur apud Deum. Unde alio loco dicit: « Cum infirmor, tunc potens sum (*II Cor. xii, 10*), » hoc est, cum humilior pro fratrum salute (16), tunc exaltor. Hinc gloriandum est, non de carnis progenie, quia est quis ex semine Abrahæ.

(Vers. 31.) « Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi qui est benedictus in sæcula, scit quod non mentior. » Deum testem dat, ut quæ dicit, facile credantur; et propter eos duntaxat qui eum non ut verum apostolum honorificabant.

(Vers. 32, 33.) « Damasci princeps gentis Arethæ regis custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet: et per fenestram in sporta demissus sum per murum, et effugi manus ejus. »

CAPUT XII.

(Vers. 1.) « Si gloriari oportet, sed non opus est mihi (17). » Princeps Damasci videns Judæos

(15) Amerb. edit. cum mss. aliquot, *secundum quod claruit.*

(16) Cod. Laud., *pro salute mundi*; Vall., *pro salute fratris*. Idem vero cod. Vall. post pauca legit, *qua est quisque ex semine Abrahæ*; ubi cæteri, et edit., *quia est quis*, etc.

(17) Ita plures ac potiores mss. a quibus alii et vet. edit. non recedunt, nisi quod præferunt, *non*

insidias tendentes Apostolo, implere voluit per potentiam, malam cogitationem eorum, ut ipse si posset, eum comprehenderet, et ut Judæis placeret, et ut diligens in officio sibi credito videretur, si eum quem publice perturbatorem audiret, causa quietis interficeret (18). Hoc inter ipsa primordia, tunc quando apparuit illi in via Dominus eunti Damascus, incensi sunt Judæi, videntes eum, qui vinculis credentes in Christum venerat 204 perducere in Jerusalem (*Act. ix, 2 seq.*), prædicare sectam, quam venerat condemnare: et sic factum est ut a discipulis per fenestram per murum in sporta demissus effugeret. Quod quidam indigne factum dicunt; quia non Dei auxilio liberatus est. Sed quod ab hominibus fieri potuit, quid opus erat, ut Dei suffragio liberaretur; cum Dei suffragium tunc sit necessarium, si humanum auxilium deficiat? Quo facto non sibi dicit expedire gloriari, quia præsentis vitæ gaudium fragile est; si enim non evasisset, martyrium fecerat. Sed quia fugiendum in persecutione mandatum est (*Matth. x, 23*), data opera effugit, nec enim debet aliquis exspectare ut in semetipsum peccetur. Ergo gloriandum dicit, quia evasis: sed non expedit, inquit, propter superbiam: quia de humilitate crescitur, et auxilium Dei mitibus proficit, non elatis. Præterea quia gloriatur mortem se evasisse, quæ pro fide infertur, inane videri significat (19) pati pro Christo; ideo non expedit gloriari.

(Vers. 2.) « Veniam autem ad visiones et revelationes Domini. » Nunc ostensurus est, quo sublatus est: ut proinde quanta et qualia sint ne, sicut quæ illi ostensa et dicta sunt, possint intelligi: quibusdam videbatur, minor cæteris apostolis crederetur. « Scio, inquit, hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore, nescio; sive extra corpus, nescio, Deus scit, raptum hujusmodi usque ad tertium cælum. » Utrumque confirmavit, quia utrumque posse fieri non negavit: ut et sine corpore rapi potuisset, et in corpore. Et forte quibusdam videatur non magnum esse, si homo Christi raptus est usque ad tertium cælum; cum in tertio circulo dicatur (20) luna esse. Sed non ita est, quia ultra omnia mundi sidera raptus intelligitur: et ideo magnificum et mirabile est quod narrat: significat enim supra firmamentum, in tertium numero cælum de spiritalibus cælis raptum semetipsum.

(Vers. 3, 4, 5.) « Et scio talem hominem, sive in corpore sive extra corpus, nescio, Deus scit, quia raptus est in paradysum, et audivit arcana verba quæ non licet homini loqui. Pro hujusmodi

expedit mihi, pro non est opus mihi. At Rom. edit., rejecto eodem textu post inferiora illa, *si humanum auxilium deficiat*, ibidem orditur cap. 12.

(18) Rom. edit. sola, *perturbatorem audiret quietis interficere.*

(19) Eadem edit. Rom., *inane videtur significare.*

(20) Codex Corb., *cum in quarto circulo dicatur.*

gloriabor. » Bis se raptum dicit, id est, primo hinc usque ad tertium cœlum, deinde in paradysum cœlestem, in quo latroni dixit Dominus, quod futurus esset cum eo in paradiso, inquit (*Luc. xxiii, 43*), Patris : illic ubi (21) et civitas Dei dicitur esse Jerusalem mater nostra (*Gal. iv, 26*). Quid ergo mirum si post resurrectionem corpus jam expiatum atque tenuatum factum, immortale futurum credatur in cœlis, quando non dubitat Apostolus adhuc mortale corpus potuisse levare in cœlos, et tolli in paradysum Dei Patris cœlestem ? Pro hujusmodi homine, id est, qui tam dignus est Deo, ut hoc experiretur, gloriari se dicit : et non vult aperte dicere quia de se loquitur, ne laudare se videatur. Et Joannes apostolus, cum de se sciatur loqui : « Hic est, ait, discipulus, quem diligebat Jesus, qui et recubuit in cœna supra pectus ejus (*Joan. xxi, 20*) ; » ne gloriose de se effari videretur. « Pro me autem non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis. » Sic de se non gloriatur, dum non aperte de se proficitur. In infirmitatibus sane, inquit, meis gloriabor. Exponere enim pressuras passionum et infirmitates angustiarum, non videtur gloriosum, sed flebile (22). Idcirco se in his gloriari dicit, sciens tamen quia ad profectum perducunt remunerationum cœlestium (23). Quid enim tam gloriosum in futurum Christiano, quam exitia pro Christo illata sibi narrare ?

(Vers. 6.) « Nam et si voluero gloriari, non ero stultus ; nam veritatem dicam. » Hoc dicit, quia si meritum suum profiteatur, quod habet apud Deum, non erit imprudens ; vera enim loquitur. Ergo si quis pro meritis suis, quæ sibi ostensa sunt, loquitur, non est utique stultus : si autem taceat, est etiam prudens. Sed qua causa hic non palam gloriatur, nunc subjicit dicens : « Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me. » Ostendit igitur qua causa non aperte gloriatur : Ne quis me existimet, inquit, ultra gloriam meam tendere, quam limes meritorum admittit. Hos significat, quos obtretractores habebat causa legis, sicut supra memoravi. Nam utique meritorum gloriam bonum est non tacere ; ut invitentur credentes.

205 (Vers. 7.) « Et ne sublimitate revelationum extollar, datus est mihi stimulus carnis, angelus Satanæ, ut me colaphizet (24), ne extollar. » Deum bonis meritis providere testatur, dum permittit tentationibus bonos deprimi, non solum ne laborum suorum fructibus abdicentur, verum etiam ut au-geantur his ad cumulum possessionis æternæ. Hoc ergo remedium datum est Apostolo, in injuriis pressus, animo non possit extolli pro magnitudine

A revelationum quia otiosum pectus necesse habebat in iis quæ viderat, extolli.

(Vers. 8, 9.) « Propter hoc ter Dominum rogavi, ut discederet a me, et ait mihi : Sufficit tibi gratia mea ; nam virtus in infirmitate perficitur. » Stimuli diaboli, quos perfide (25) mentibus inferens ad nocendum Dei servis instigat, ut cessarent ab eo, ter Dominum deprecatum se fuisse, et non impetrasse testatur : non quia despectum se dicit, sed quia inscius contra se petebat, ut cessarent ab eo tentationes, per quas perfectior se fiebat. Ideo ad Romanos dicit : « Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus (*Rom. viii, 26*). » Unde hoc dicit sibi responsum, ut sufficeret sibi gratia Dei, qua aut vires tolerandi addebantur, aut tempus pressuræ abbreviatur ; ut devotio dum infirmitate pressuræ accidentis non frangitur, probata videatur. « Libentissime itaque magis gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me (26) virtus Christi. » Apertum est quia tunc gloriandum docet, quando injuriis humiliatur. A Christo autem virtus tolerandi præbetur ; ut quia prius asperæ, ac per hoc fastidientiendæ injuriæ videbantur, postea libenter suscipiendæ ; ut Christi auxilio lenirentur. Libenter ergo cædi se dicit, dummodo a Christo curetur, sciendo plus addere medicinam Christi ad salutem, quam infirmitas detrahit sanitati.

(Vers. 10.) « Quapropter placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis ; cum enim infirmior, tunc potens sum. » Verum est, quia tunc vincit Christianus, cum perdere putatur : et tunc perdit perfidia, cum se vicisse gratulatur. Plaudit ergo, cum illi insultatur ; et surgit, cum premitur.

(Vers. 11.) « Factus sum insipiens, vos me coegistis. » Compulsum se dicit, ut quid esset, ostenderet. Et non utique stultus est, qui de se vera locutus est ; sed inclinatur se, ut manifestet quia non voluntate merita sua ostendit. « Ego enim debui a vobis commendari. » Manifestum est, quia hi debuerant testimonium ei perhibere adversus obtretractores ejus, apud quos Ecclesiam constituit, et signorum prodigia apostolatus ostendit ; ut, hoc tacente, illi eum defenderent quem patrem habebant in Evangelio Christi. « Nihil enim minus feci, quam illi valde apostoli. » Valde, hoc est nimis, sicut quibusdam videbatur ; nam hoc erant, quod et apostolus Paulus. Hoc ergo dicit, quia minor non est neque in prædicatione, neque in signis faciendis, apostolis præcessoribus suis, non in dignitate, sed tempore. Nam si de tempore præscribendum putatur, ante cœpit Joannes prædicare, quam Christus ; et non Christus Joannem, sed Joannes Christum baptizavit. Num ergo sic judicat Deus ? Denique

(21) Rom. edit. sola, cum eo in paradiso : illic ubi, etc.

(22) Codex Corb., sed debile.

(23) Nonnulli mss. remuneratione cœlestium.

(24) Post voces ut me colaphizet, Rom. edit. jugulaverat ne extollar.

(25) Rom. edit., in infirmitate consummatur. Stimulos quos diabolus perfide ; vet. edit. ac mss. nobis suffragantur, nisi quod illæ habent cum cod. etiam nonnullis, stimulos, et mss. aliquot, perfidis, aut perfidie mentibus.

(26) Rom. edit. sola, ut prætendat in me, etc.

prior secutus est Andreas Salvatorem, quam Petrus; et tamen primatum non accepit Andreas, sed Petrus. Quare ergo apostolus quibusdam non videbatur; cum eadem posset per Dei gratiam, quæ et apostoli? Ideo dolet, et compulsus ostendit, quid a dignatione Domini (27) mereatur. Hinc est unde non solum minorem se non esse coactus est profiteri, sed et plus omnibus laborasse. His ergo displicebat (28), et non videbatur esse apostolus qui æmulatione paternæ legis prædicationem ejus respuebat, quasi inimici traditionis Moysis; quia eam jam cessare dicebat, apostolis magis faventes, et istum his humiliantes; quia illi non tam constanter contra legem aliquid asserebant.

(Vers. 12.) « Et si nihil sum, signa tamen apostoli facta sunt in vobis in omni patientia, signis, et prodigiis, et virtutibus. » Sic se humiliat, ut erigat; patientiam tamen primam memorat, quia diu illos portavit quasi impatientes ægros; ut adhibita medicina signorum atque virtutum, curaret vulnera erroris illorum.

(Vers. 13.) « Quid est enim quod minus habuistis cæteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi vos? Donate mihi hanc injuriam. » Adhuc per humilitatem se commendat (29); ostendit enim non minus illos aliquid habuisse cæteris Ecclesiis, sed et amplius; Evangelium enim Dei gratis his prædicavit, quod nullis concessum est Ecclesiis, dicente Domino: « Dignus est enim operarius mercede sua (Luc. x, 7). » Si ergo pro bono opere injuria, inquit, dignus sum, ignoscite mihi (30): omnis enim stultus boni accusator est. Ut hos ergo imperitos ostendat, veniam ab his postulat ejus facti, de quo laude dignus est.

(Vers. 14.) « Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, et non vos gravabo. » Ne forte hoc inter initia fecisse putaretur ad commendationem suam, post autem mercedem evangelicæ prædicationis velle accipere, ostendit in ea se voluntate durare; ne factum suum postea emendare videretur, et esset quod ab obtreptatoribus reprehenderetur. « Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. » Ostendit ideo se nolle accipere ab eis, ut illos ipsos lucraretur; ut intelligentes quia pecuniæ præponit eos, tandem cognoscerent affectum illius erga se. « Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis. » Patrem se eorum significat, sicut in prima epistola dicit: « Per evangelium ego vos genui (I Cor. iv, 15). » Carnales tamen parentes sunt, qui filiis thesaurizant; nam spirituales a filiis dignum est ut accipi aut sumptus ad sustentandam vitam præsentem. Non enim ma-

agnum est ut, spiritalia tradentes, consequantur carnalia. Hic autem in tantum probat se nolle accipere, ut transferat causam carnalis patris ad spiritalem; ut non solum non ab his accipiat, sed et, si potest fieri, ipse illis tribuat, sicut jam supra dixi: « Alias Ecclesias exspoliavi, accepto stipendio ad ministerium vestrum (II Cor. xi, 8). » Hoc dicto tangit eos, ut intelligant quantus sit et quid ii mereantur, qui tanti apostoli providentiam neglexerunt.

(Vers. 15.) « Ego vero libentissime impendam et superimpendam, et ipse impendar pro animabus vestris. » Nunc aperte affectum et charitatem, quam circa eos habebat, ostendit; quando non solum sua pro eis impendere, et propensius impendere paratum se dicit, sed et seipsum pro salute animarum eorum etiam mori, sicut et apostolus Joannes dicit: Quia exemplo Salvatoris pro fratribus etiam animas nostras debemus ponere (I Joan. iii, 16). « Plurimum vos diligens, minus diligor. » Provocat eos ad amorem quia ipsi plus illum deberent diligere, maxime per quem didicerunt viam salutis, per quem et acquisiti sunt Deo, ex perfidis facti fideles, et ex contaminatis purificati.

(Vers. 16.) « Sed esto, ego vos non gravavi; sed ut astutus dolo vos cepi. » Omnia quæ possent ex adverso proponi, non tacet, ut se purget per omnia; quia nihil per circumventionem agit apud eos, sed in simplicitate, sibi semel prospiciens, his duplici genere; ut et apud Deum provideret eis, et hic censum illorum non quæreret: sibi autem hoc sufficere quod a Deo promissum est in futurum. Forte enim suspicarentur ideo illum contempsisse, quia parva erant, quæ offerebantur, ut majora consequeretur; ut circumspiciens merita sua, non pecuniam refutaret (31), sed numerum indignum sibi æstimans contemneret.

(Vers. 17.) « Num per aliquem eorum, quos misi ad vos, circumveni vos? » Hoc est, quod dicit, quia quos misit, non illis hoc intimarunt, ut, si vellent pacatum habere Apostolum, dignam quantitatem personæ illius offerrent; quia ideo noluisse accipere, quia minus quam dignum erat, offerebatur. Quod compositum Apostoli astutia intelligerent; ut quod egit, non per contemptum, sed per avaritiam egisse probaretur.

(Vers. 18.) « Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem. Numquid avarus in vos fuit Titus? Nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne iisdem vestigiis? » Apertum est quia quando ab iis quos misit, nihil tale dictum aut factum est; una eorum sen-

(27) Mss. aliquot, ad agnitionem Domini, etc.

(28) Cod. Corb., His ergo displicebat, et non videbatur; et istum hi humiliantes erant, qui apostolicam prædicationem refutabant. Et si nihil sum, etc.

(29) Idem cod. Corb., se exaltat; ostendit enim non minus illos aliquid habere, et tunc prodit perfidiam, cum se vicisse gratulatur. Plaudit ergo cum

illi insultantur habuisse condigna cæteris Ecclesiis, dicente Domino: Dignus est enim operarius, etc.

(30) Rom. edit., injuria dignus sum, donate, inquit, hoc est, ignoscite mihi.

(31) Ita mss. at edit., excepto cod. Corb., ubi habetur non pecuniam repularet; et Rom. edit., ubi, sed munus indignum, etc.

tentia probatur in bono, exclusa suspitione avaritiae.

(Vers. 19.) « Iterum putatis quod excusemus nos apud vos? » Hoc est, quod dicit: Olim de nobis dubitastis, arbitantes (32) quia non simpliciter agamus vobiscum. A pseudoapostolis enim exagitantur, quia volentes deprædari eos, tergiversatione hoc agere Apostolum asserebant, quasi ut plus possit accipere. « Coram Deo in Christo loquimur: omnia autem, charissimi, pro vestra ædificatione. » Sic cupit illos verum et bene sentire de se, ut et ratione et testificatione satis illis faciat; quia non ut sibi prosit, talem se probet: sed ut ad ædificationem eorum 207 proficiat; ut vel sic amorem illorum circa se provocet, dum non gravat censum illorum et auctoritatem B potestatis in arguendis vitiis non inclinatur. Sine dubio enim prodest ei, qui corripitur, ut emendet: si præpositus ideo oblata refutet, ut libere arguat.

(Vers. 20.) « Timeo enim, ne, cum venero, non quales volo, inveniam vos. » Quoniam non omnes adhuc quos in prima epistola corripuit emendaverant se, in quibus fuerant vitiis reprehensi; ideo cum auctoritate vult videri iturus ad illos, ut terribi corrigantur; ut tales illos inveniat, quales vult. « Et ego inveniar a vobis, non qualem vultis. » Hoc dicit, ut tales se præbeant, ut conveniat eis cum Apostolo, ut invicem congaudeant sibi. Ille enim invenit aliquem, qualem non vult, qui se talem facit, ut discordet ab illo. « Ne forte sint inter vos contentiones, æmulationes, animositates, C dissensiones, detractiones, susurrations, tumores, A seditioes. » Nunc errores memorat, quos in superiore epistola reprehendit; quando personis deferentes, et alterum alteri præponentes dissidebant ab invicem.

(Vers. 21.) « Ne iterum, cum venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam super immunditia, et fornicatione, et impudicitia, quam gesserunt. » Hoc præmonet, ut non illos tales inveniat, quales dudum invenerat cum vitiis diversis operum immundorum, vel magis nominum; quia omne opus sine crimine est (33), sed inordinationis nomen facit crimen. Tunc enim est illicitum, cum aliter fit quam concessum est. Illis ergo peccantibus, se humiliari dicit; quia incipit, D ut pius pater, peccata filiorum deslere. Quis enim pater non gaudeat, bene agentibus filiis? Sic iterum necesse est lugeat, si prave versentur (34). Ideo admonet, ut si qui præteritarum fornicationum, aut alterius immunditiæ vel impuditiæ non ege-

runt pœnitentiam, sicut quidam quos significat non egisse (35), nunc agerent; ut veniens sine tristitia esset cum eis. Cum enim dicit: « Et lugeam multos ex iis, qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam, » probat quosdam ex his egisse pœnitentiam, quosdam non egisse. Quod Novatiano adversum est, qui dicit fornicatores non posse peragere pœnitentiam, et recipi in communionem. Hic probat peregrisse, ac per hoc receptos esse in pace Ecclesiæ. Tres ergo formas peccatorum probat, cum fornicationem, et impudicitiam, et immunditiam nominat.

CAPUT XIII.

(Vers. 1.) « Tertium hoc venio ad vos. » Superius præparatum se dixit, nunc jam venturum significat. « In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. » Hoc secundum legem dixit (Deut. xix, 15), ut aliquis duobus aut tribus testibus, aut purgetur, aut condemnetur: ita et hi tertio adventu Apostoli, ut purgati inveniantur, commonet.

(Vers. 2.) « Prædixi enim et prædico, ut præsens secundo adventu, et absens nunc scribo iis qui ante peccaverunt, et cæteris omnibus, quia si venero iterum, non parcam. » Pridem se dixisse significat præsentem, ut corrigerent se; ne cum pudore corripentur; et nunc iterum absentem se eadem dicere contestatur; ut post secundam correptionem, si se non emendaverint, parci eis non debeat.

(Vers. 3.) « Quomodo probationem quæritis ejus, qui in me loquitur, Christus? » Probationem quærant Christi loquentis in Apostolo, dum præceptis non obediunt, volentes probare, si ausit vindicari; ut per id intelligatur esse fidæ auctoritatis (36), ut de cætero timeatur. Qui enim magistrum contemnit, emendari se quærit. « Qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis. » Potens est in his Christus; quia viderunt in nomine ejus mortuos excitatos, dæmones fugatos, paralyticos convalescere, surdos audisse, mutis redditum effatum, claudos cucurrisse, cæcos vidisse. Hæc omnia virtutis sunt, non infirmitatis: denique hac causa attracti ad fidem sunt.

(Vers. 4.) « Nam etsi crucifixus est, ex infirmitate nostra, sed vivit ex virtute Dei. » Verum est, quia propter peccata nostra crucifixus est Christus; ut mortem destruens, credentes sibi liberaret ab ea. Infirmari ergo se passus est propter nos, ut mortem vinceret nobis. Descendens enim ad inferos, qui omnino peccatum nesciebat, et quasi peccator occisus, chirographum Adæ delevit; ut de cætero

(32) Codex Laud., *dubitatis quod excusem arbitantes*, etc.

(33) Ms. Corb., *quia omne opus bonum sine crimine est*.

(34) Idem codex Corb., *si pervertantur*.

(35) Vet. edit. cum mss. non paucis, *quos significat egisse*.

(36) Mss. aliquot, *esse fidæ auctoritatis*. Sequenti autem versu Rom. edit. *reposuerat magistrum contendit*, et quædam Paris., *ad magistrum contendit*; ubi vet. edit. ac mss. melius, ut in textu. Interpretandum vero *emendari*, quasi esset corripit et castigari.

defuncti sub ejus nomine, 203 a morte non tene-
rentur, sed haberent fiduciam eundi ad cœlos.
Propter infirmitatem ergo nostram occisus revixit
virtute Patris; ut discipulis probaret quæ docuerat
esse vera, exemplo in se ostenso. « Etenim nos
infirmamur in illo. » Hoc ad apostolorum perso-
nam pertinet, qui eum, id est Christum, præ-
dicantes infirmabantur; dum injuriis agebantur,
claudabantur, cædebantur. « Sed vivimus cum eo
ex virtute Dei erga vos. » Manifestum est quia si a
perfidis infirmabantur apud credentes: non erat
hæc infirmitas, sed profectus; quia hinc potentio-
res fiunt fideles, dum infirmantur. Illata ergo mors
a perfidis (37), vita est erga credentes; virtute enim
Dei resurgent, ut vivant cum Christo.

(Vers. 5.) « Vos ipsos tentate, si estis in fide: B
ipsi vos probate. » Invicem ut se fratres discutiant,
præcipit; sollicitiores fiunt enim, si secum invicem
conferant. Tentationem ergo hanc probationem
voluit intelligi; quia omnis probatio tentatio est; non
tamen omnis tentatio probatio. Si enim Deus tentare
dicitur, probatio est: si autem diabolus (38) ten-
tare dicatur, tentatio est; quia evertere nititur. Et
homo aliquando tentat, ut probet; aliquando, ut
capiat. « An non cognoscitis vos, quod Christus
Jesus in vobis est, nisi reprobi estis? » Hoc dicit,
quia si probare vos invicem nescitis, non cognoscitis
quia Jesus Christus est in vobis, et hoc est re-
probum esse, nescire religionis et professionis suæ
fidem. Qui enim fidei suæ sensum in corde habet,
hic scit Christum Jesum in se esse.

(Vers. 6.) « Spero autem cognituros vos quia non
sumus reprobi. » Provocat eos ad scientiam fidei,
et rectæ vitæ. Cum enim cœperint scire apostoli
sui certam auctoritatem et meritum apud Deum,
poterunt et circa se esse solliciti.

(Vers. 7.) « Oro autem Deum ne quidquam mali
faciatis: non ut nos probati appareamus, sed ut
vos quod bonum est, faciatis: nos autem, ut quæ si
reprobi simus. » Eo affectu quo semper orat pro
eis, ut a malis temperent. « Non ut nos, inquit,
probatum appareamus, » id est, non ut in auctoritate
videamur, vobis peccantibus. « Sed ut quod bonum
est, faciatis: nos autem, ut quæ si reprobi
simus. » Quid est hoc? Orat Apostolus ut reprobis
sit? Non sane: sed hoc orat, ut, his bene agen-
tibus, dum non auderent corripere, quasi humili-
entur, et humiliati vel reprobi appareant. Probatum
enim a Deo videntur, dum judicant peccatores,
auctoritate concessa. Si ergo quos judicent, non
sint, cessante in his auctoritate, quasi reprobi
videntur.

(Vers. 8.) « Non enim possumus aliquid adversus
veritatem, sed pro veritate. » Hoc dicit, quia po-

(37) Corb. codex, *In tales ergo mors a perfidis*, etc.

(38) Ms. Corb., *si autem diabolus tentat, evertit. An non cognoscitis*, etc.

(39) Nonnulli mss., *ut correctio*; quidam, *cor-*

testas non est data contra veritatem, ut arguant
bene viventem: sed pro veritate, ut vindicent in
eum qui inimicus est legis. Ideoque cessabit po-
testas, si quod bonum est fecerint. Unde et ad
Romanos ait: « Vis non timere potestatem? Bo-
num fac, et habebis laudem ex illa (Rom. XIII, 3). »
Cum ergo non timet bonum operando, evacuata
est apud eum potestas; hoc est quasi reprobum
esse; quia hoc in eo cessat, unde probatur pote-
stas.

(Vers. 9.) « Gaudemus enim, cum nos infirma-
mur; vos autem fortes estis. » Hoc est infirmari,
non exercere potestatem: hos autem optat fortes
esse; ut bene agentes vitia vincant et prohibeant a
se vindictam aut correptionem. « Hoc et oramus
et vestram consummationem. » Petit orans ut in
eo perficiantur, nec peccent consummati in vir-
tute bonæ vitæ, et incorrupta fide.

(Vers. 10.) « Idcirco hæc absens scribo, ut non
præsens durius agam. » Apertum est quia ideo absens
commonet, ut correctiores (39) illos inveniat, et non
illic positus increpet cum pudore; ut erubescat,
qui peccat, in cœtu fraterno. « Secundum potesta-
tem quam Dominus dedit mihi in ædificationem,
et non in destructionem. » Hæc potestas est, quam
superius optat esset otiosam, his bene agentibus:
si quo minus, exercere se in hac, ut ædificentur
correpti, non mortificati peccatores. Non enim
destruuntur, qui arguuntur, ut corrigantur: sed
ædificantur ad vitam.

(Vers. 11.) « De cætero, fratres, gaudete, perfecti
estote, consolationem percipite, idem sapite, in
pace agite; et Deus pacis et dilectionis erit vobis-
cum. » Gaudium hoc de emendatione erit, unde et
poterit provenire perfectio: sed ante erit conso-
latio, ut spe futurorum deserant præsentem oble-
ctationem. « Idem sapite; » hoc ait, propter veterem
discordiam; ut jam 209 unum sentiant. « In pace
agite. » Si concordēs fuerint, habebunt pacem.
« Et Deus pacis et dilectionis erit, inquit, vobis-
cum. » Deus pacis est Christus qui dixit: « Pacem
meam do vobis, pacem relinquo vobis (Joan. XIV,
27). » Ipse est et Deus dilectionis; quia iterum ait:
« Novum mandatum do vobis, ut diligatis invi-
cem. Et in hoc, inquit, cognoscent omnes quia dis-
cipuli mei estis, si dilectionem, qua dilexi vos, ha-
bueritis invicem (Joan. XIII, 34, 35). » Alia tamen
pax Dei, alia mundi est; quia et maligni et spurci
habent pacem (40), sed damnationem; Christi enim
pax libera est a peccatis. Perfidiam ergo fugit,
dolum spernit, factis malis repugnat. Hæc Deo pla-
cita est et amica, diabolo autem inimica. Hanc qui
habuerit, habebit et dilectionem simul et Deum
eorum ad tuitionem perpetuam.

reptio rectiores illos inveniat.

(40) Omnes edit. ac mss. aliquot, *et spurii habent pacem*; aptius alii cod. nonnulli, *et spurci*, hoc est, *impudici, molles*, etc.

« **Salutate vos invicem in osculo sancto.** » Hæc salutatio ecclesiastica est; **120** quia oscula hæc non carnalia, sed spiritalia sunt, quæ complexu corporum animos copulant non desiderio carnis, sed spiritus. « **Salutant vos sancti omnes.** » Provocat eos ad sanctitatem, ut et ipsi audeant reddere vicem sanctis in salutatione; ideo enim a sanctis salutantur, ut illos imitentur.

« **Gratia Domini nostri Jesu Christi, et dilectio**

A Dei, et communicatio Spiritus sancti sit cum omnibus vobis. Amen. » Trinitatis hic complexio est, et unitas potestatis, quia totius salutis perfectio est. Dilectio enim Dei misit nobis Salvatorem Jesum, cujus gratia salvati sumus. Ut possideamus hanc gratiam salutis, communicatio facit sancti Spiritus: hic enim dilectos a Deo, et salvatos gratia Christi tuetur; ut trium perfectio consummatio sit hominis in salutem.

IN EPISTOLAM BEATI PAULI AD GALATAS.

PROLOGUS.

Omnis credens in Christum, et observans legem factorum, male intelligit Christum: sicut et Symmachiani, qui ex Pharisæis originem trahunt, qui servata omni lege, Christianos se dicunt, more Photini Christum non Deum et hominem, sed hominem tantummodo definientes. Si enim Deum intelligerent Christum, nihil de lege factorum sperarent, id est, de Neomeniis, Sabbato, circumcissione, et discretionem escarum; quia qui Deum et Dominum legis colit, supra legem est: nec potest judicari a lege, qui cum legislatore concordat. Denique non illorum causa lex data est, qui Deum colebant: sed eorum qui male et credebant et agebant ad contemptum Creatoris. Unde dicit ad Timotheum: « **Nec enim justo lex posita est, sed in-**

justis, et male versantibus (*I Tim. i, 9*). » Et Moyses sic inquit: « **Timentes facietis filios Israel** (*Levit. xv, 31*). » Unde et Galatæ, vel ii qui eos subvertebant, adhuc erroris nebula contextum cor habentes, non cernunt sensum Isaiaë prophetæ inter cætera dicentis: « **Verbum enim consummans et brevians in æquitate; quia verbum brevium faciet Dominus super terram** (*Isa. x, 23; Rom. ix, 27*). » Si ergo hæc dicta intelligerent, a lege recederent, scientes a prædicatione Joannis Baptistæ legem jam cessare; ut sola fides sufficiat ad salutem, abbreviata ex lege. In lege enim et de Deo Patre, et de Christo filio ejus, et de Spiritu sancto continetur prædestinatum in tempore, quod manifestatum est in prædicatione; nam si signaculi causa circum-

B 56); » tempore enim quo simul adhuc erant filii Israel in eremo, antequam vicini essent gentilium, non sunt circumcisi. At ubi commisceri habebant gentibus, tunc a Jesu Nave circumcisi sunt de petra (*Josue v, 3*), quæ significat Christum (41): « **Quia petra, inquit, erat Christus** (*I Cor. x, 4*), » ut designaret per Christum futuram circumcissionem cordis, sicut dixerat Moyses, et Jeremias propheta: « **Circumcidite vos Deo, et circumcidite præputium cordis vestri** (*Deut. x, 16; Jerem. iv, 4*); ut amputata caligine, per remissionem acceptam peccatorum digni fierent videre gloriam Dei, quam sub lege positi videre nequiverant causa peccati. Ut ergo et Christum Deum signaret, et non se ab homine ea didicisse quæ docebat, assereret, ita incipit:

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1.) « **Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis.** » Apostolum se non ab hominibus electum, et missum ad prædicandum testatur, sicut erant quidam, **210** qui electi ab apostolis mittebantur ad Ecclesias roborandas; neque sicut alii, qui a Judæis mittebantur ad disturbandas Ecclesias, quos pseudoapostolos vocat: sed a Filio Dei missum se, quem in hac causa idcirco hominem negare videtur; quia præcepta quasi Deus dedit, non quasi homo et quem elegit (42), divino judicio elegit. Per quod idoneum et firmum se prædicatorem significat; quia multo utique melior est, quem Deus elegit, quam quem homo. « **Neque, inquit, per hominem,** » sicut arbitrabantur de Christo, qui hos cogebant circumcidi; sed per Dominum Jesum Christum, id est per eum qui Deus et homo est. Quod statim aperit, cum dicit: « **Et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis.** » Hoc dicto, duas hæreses damnavit, et Manichæi et Photini; quia Manichæus Christum hominem negat, et non negat crucifixum: et Photinus Christum Deum esse non concedit; et tamen ipsum se, hoc est corpus suum, excitasse a mor-

(41) Rom. edit., *circumcisi sunt cultris de petra... ut significaretur per Christum, etc.*

(42) Codex Vall., *et quoniam divino judicio elegit.*